

Woudenberg Plangebied Voorstraat 28-34 en 33-37

Archeologisch bureauonderzoek

BAAC Rapport V-15.0255

augustus 2016

Auteur:
E.A.M. de Boer

Status:
definitief

Colofon

ISSN: 1873-9350
Auteur(s): mw. E.A.M de Boer, MSc., MA.
Cartografie: mw. E.A.M de Boer, MSc., MA.
Redactie: mw. drs. M.A. Tolboom
Copyright: Kubiek Ruimtelijke Plannen te Veenendaal / BAAC bv
te 's-Hertogenbosch

Autorisatie (senior archeoloog): drs. M.A.Tolboom 22-12-2015

© BAAC, 's-Hertogenbosch (2015)
BAAC aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

BAAC bv
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en
Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 61 84 30
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

Inhoud	5
Samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Onderzoekskader	9
1.2 Ligging van het gebied	10
1.3 Administratieve gegevens	11
2 Bureauonderzoek	13
2.1 Werkwijze	13
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	13
2.3 Bewoningsgeschiedenis	19
2.3.1 Inleiding	19
2.3.2 Historie	21
2.3.2 Bouwarchief	23
2.3.3 Archeologie	27
3 Archeologische verwachting	33
4 Conclusie en aanbevelingen	37
5 Geraadpleegde bronnen	41
Bijlagen	45
Bijlage 1	Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken
Bijlage 2	Bouwontwikkeling

Samenvatting

In opdracht van Kubiek Ruimtelijke Plannen heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Voorstraat 28-34 en 33-37 te Woudenberg. Aanleiding voor het onderzoek is het plan de bestaande bebouwing te slopen en nieuwe woningen te realiseren.

Uit het bureauonderzoek blijkt dat het plangebied in de Gelderse Vallei ligt. In het Weichselien zijn in dit gebied dekzanden en fluvioperiglaciale sedimenten afgezet, waardoor een relatief laaggelegen gebied is ontstaan met plaatselijk dekzandruggen. In het Holoceen is als gevolg van de slechte afwatering een moerasgebied ontstaan, waarin veen is gevormd. Tot in de vroege middeleeuwen was het gebied bedekt met een moerasbos. Een dergelijk gebied is over het algemeen niet of nauwelijks geschikt voor bewoning. Alleen de hogere dekzandruggen waren droog genoeg voor bewoning en beakkering. Hoewel het toponiem Woudenberg wijst op een hogere ligging, is op de hoogtekaarten geen duidelijke kop zichtbaar. Naar verwachting zal er sprake zijn geweest van een relatief lage dekzandrug. Het moerasgebied zal wel zeer geschikt zijn geweest voor de jacht. In de omgeving van het plangebied zijn ook vondsten gedaan uit het mesolithicum-neolithicum, die hierop wijzen.

In de loop van de elfde eeuw zijn op de dekzandkoppen kampontginningen ontstaan met individuele boerderijen omringd door akkers. Mogelijk is ook op de rug van Woudenberg sprake geweest van een kampontginning. Bekend is dat het gebied in 1133 is uitgegeven voor ontginning door de bisschop van Utrecht, maar dat het tot 1240 heeft geduurd voordat de omgeving van Woudenberg daadwerkelijk systematisch is ontgonnen. Vanaf deze periode zal ook de nederzetting Woudenberg zijn ontstaan en is een gracht rond de nederzetting gegraven. In de omgeving van het plangebied zijn archeologische vondsten gedaan, die wijzen op bewoning vanaf de twaalfde eeuw. Rond 1280 en 1410 zijn respectievelijk ten zuidwesten en direct ten noorden van het plangebied een kasteel (kasteel Woudenberg I en II) gebouwd. Het plangebied maakte in ieder geval in het begin van de achttiende eeuw deel uit van de dorpskern van Woudenberg en was vanaf die periode relatief dicht bebouwd. De bebouwing concentreerde zich daarbij langs de Voorstraat. Zowel het noordelijke als het zuidelijke deel van het plangebied waren in gebruik als erf en tuin, met daarin schuren en hooimijten. Als gevolg van het eeuwenlange gebruik als erf (bouw van boerderijen en schuren, graven van kuilen e.d.) zal de natuurlijke bodem zijn omgewoeld en opgehoogd. Uit onderzoek in de omgeving blijkt dat vaak sprake is van een meer dan een meter dik cultuurdek. In de loop der tijd is de bebouwing in het plangebied vervangen door nieuwere gebouwen. De huidige bebouwing dateert uit de periode van vermoedelijk vóór 1830 tot enkele jaren geleden. De verwachting is dat bij de herbouw in het verleden vaak gebruik is gemaakt van de oude funderingen. Bovendien bleef tot circa de jaren zestig de fundering en daarmee de versterking van oudere bouwfasen beperkt tot funderingsleuven en -poeren. Slechts op twee plaatsen is sprake van een kelder. De beperkte versterking

in combinatie met het dikke cultuurdek leidt tot de verwachting dat het archeologisch sporenniveau grotendeels intact is.

Op basis van deze gegevens wordt aan het plangebied een hoge verwachting toegekend voor archeologische waarden (nederzettingsresten) uit late middeleeuwen en nieuwe tijd. Voor de verstoorte gebieden (kelders) en het deel van het gebied buiten de gracht geldt een lage verwachting voor deze periode. Gezien de ligging in een moerasgebied is de verwachting voor landbouwers uit het neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen laag. De aanwezigheid van resten van jager-verzamelaars uit het laat-paleolithicum – neolithicum (vuursteenvindplaatsen) is mogelijk. Gezien het intensieve gebruik van de bodem in de latere perioden, zal de natuurlijke bodem en daarmee eventuele archeologische waarden uit de steentijd verstoord zijn. Derhalve wordt aan het laat-paleolithicum tot en met het neolithicum (vuursteenvindplaatsen) een lage verwachting toegekend.

Op basis van deze gegevens wordt geadviseerd een proefsleuvenonderzoek uit te voeren in het deel van het plangebied met een hoge verwachting (tot en met de oude gracht in het zuidoosten). Geadviseerd wordt om de bestaande bebouwing uitsluitend bovengronds te slopen om verdere verstoring van de ondergrond door het verwijderen van kelders, funderingsstroken en poeren te vermijden. Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek dient een (door het bevoegd gezag goedgekeurd) Programma van Eisen te worden opgesteld, waarin de eisen waaraan het onderzoek dient te voldoen, zijn vastgelegd.

Voor het uiterste zuidoostelijke deel (d.w.z. het gebied ten zuidoosten van de twaalfde-eeuwse gracht) met een lage verwachting en de delen waar geen verstoring gaat plaatsvinden (ter hoogte van Voorstraat 28, 30 en 34) wordt geen vervolgonderzoek geadviseerd.

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van Kubiek Ruimtelijke Plannen heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Voorstraat 28-34 en 33-37 te Woudenberg. Aanleiding voor het onderzoek is het plan op de twee locaties de bestaande bebouwing te slopen en nieuwe woningen te realiseren (bestemmingsplanwijziging). In het noordelijk deel van het plangebied zullen de panden aan de Voorstraat 28, 30 en 34 worden gehandhaafd, terwijl de bebouwing op het achterterrein van de Voorstraat 34 en de bebouwing aan de Voorstraat 32 wordt gesloopt. Op de vrijgekomen grond zullen acht nieuwe woningen met garages worden gebouwd. Daarnaast zal de kap van het bestaande gebouw aan de Voorstraat 30 worden opgetild, zodat hierin drie appartementen kunnen worden gerealiseerd.

In het zuidelijke deel van het plangebied wordt de bebouwing aan de Voorstraat 33, 35 en 37 gesloopt, waarna tien nieuwe grondgebonden woningen worden gebouwd. De exacte bouwplannen waren ten tijde van dit onderzoek nog niet bekend. Volgens de huidige plannen zal er niet worden geheid, maar op staal worden gefundeerd. Vermoedelijk zal de bodem tot 60 à 100 cm –mv worden afgegraven. Dit is echter afhankelijk van de draagkrachtige laag en kan dus dieper worden.¹ Door de nieuwbouwwerkzaamheden bestaat een gerede kans dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord of vernietigd worden.

Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen uit het Plan van Aanpak² te worden beantwoord:

- Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
- Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemverstoringen in het verleden binnen het plangebied?
- Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?

¹ Schriftelijke mededeling dhr. Den Heijer (Kubiek Ruimtelijke Plannen) 5 november 2015; Schriftelijke mededeling dhr. Hanse (Kubiek Ruimtelijke Plannen) 9 december 2015.

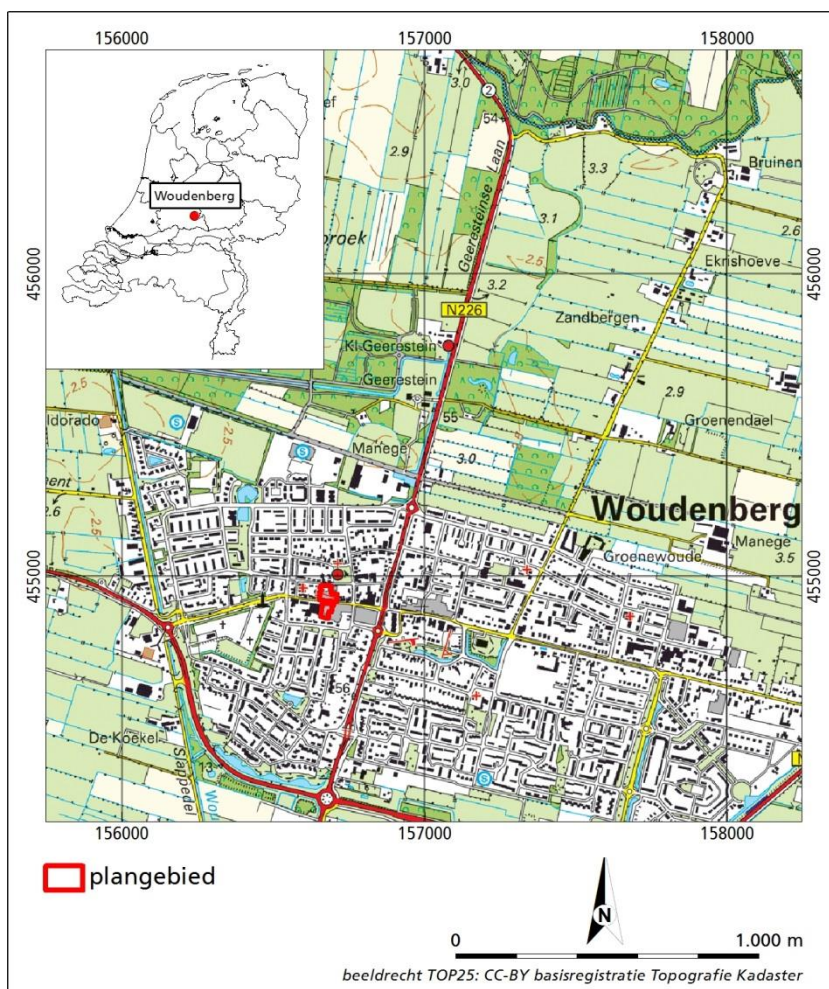
² Bergman & Merlidis 2015.

- In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.3³, de provinciale richtlijnen⁴, het vigerende gemeentelijke beleid en het onderzoeksspecifieke Plan van Aanpak.

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt in de oude dorpskern van Woudenberg in de gelijknamige gemeente (provincie Utrecht). Het plangebied wordt begrensd door Middenstraat in het noorden en omgeven door Het Schilt in het zuiden, de Vondellaan in het westen en de Schoutstraat in het oosten. De Voorstraat deelt het plangebied op in een noordelijk en een zuidelijk deel. Het plangebied omvat de percelen aan de Voorstraat 28-34 (even) in het noorden en de Voorstraat 33-37 (oneven) in het zuiden. De oppervlakte bedraagt 3690 m², waarvan het noordelijke deel 1410 m² groot is en het zuidelijke circa 2280 m². In figuur 1.1 is de ligging van het plangebied weergegeven.

Figuur 1.1 Ligging van het plangebied.

³ SIKB 2013.

⁴ Provincie Utrecht 2007.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Utrecht
Gemeente:	Woudenberg
Plaats:	Woudenberg
Toponiem:	Voorstraat 28-34 en 33-37
Kadastrale gegevens:	Gemeente Woudenberg, sectie B, perceel 1580, 4104, 4153, 4154, 4708, 3090, 3091 en 3092
Datum opdracht:	27 november 2015
Datum conceptrapportage:	23 december 2015
Datum definitieve rapportage:	12 augustus 2016
BAAC-projectnummer:	V-15.0255
Coördinaten:	156.655/454.969 156.692/454.968 156.680/454.860 156.657/454.868
Kaartblad:	32D
Oppervlakte:	3700 m ²
Datering:	Late middeleeuwen - nieuwe tijd
Onderzoeksmeldingsnummer:	3982100100
AMK-terrein:	12241
Waarnemingnummer(s):	N.v.t
Vondstmeldingsnummer(s):	N.v.t
Type onderzoek:	Archeologisch bureauonderzoek
Opdrachtgever:	Kubiek Ruimtelijke Plannen Contactpersoon: dhr. R. den Heijer
Bevoegde overheid:	Gemeente Woudenberg
Adviseur namens bevoegde overheid:	Omgevingsdienst regio Utrecht Contactpersoon: mw. F. Hogenboom
Beheer documentatie:	Bibliotheek Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en archief BAAC bv.
Uitvoerder:	BAAC bv, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch tel. 073-6136219
Projectleider:	Mw. E.A.M. de Boer

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) (ARCHISII) en de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart, aangevuld met gegevens van lokale amateurarcheologen. Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd, zoals oude kadastrale en topografische kaarten en lokale literatuur. Daarnaast zijn de beschikbare bouwtekeningen uit het gemeentearchief geraadpleegd. Literatuur en kaarten over de geologie, geomorfologie, het hoogteverloop en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied is eveneens bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten.

In navolgende paragrafen worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 1.

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Het plangebied ligt in het Midden-Nederlandse zandgebied.⁵ Lange tijd stroomden de Maas en Rijn door dit gebied en werden grof zand en grind afgezet. Omstreeks 370.000 jaar geleden brak een koude periode, het Saalien, aan, waarin de ijskappen zich sterk over het noordelijke halfmond uitbreidden. In het laatste deel van het Saalien drong het ijs daarbij ook Nederland binnen tot de lijn Haarlem-Nijmegen. Het ijs duwde de oude fluviatiele afzettingen, die deels bevroren waren, in grote schollen op tot hoge stuwwallen, terwijl onder het ijs diepe glaciale bekkens ontstonden. Het plangebied ligt in het glaciale bekken (de Gelderse Vallei) tussen de Utrechtse Heuvelrug in het zuidwesten en de Veluwe in het noordoosten.

Aan het einde van het Saalien werd het klimaat warmer waardoor het landijs afsmolt en grote hoeveelheden water vrijkwamen. Door het smeltwater van de ijskap werd grove, grindhoudende zanden meegevoerd en voor het ijsfront (aan de zuidwestzijde van de Utrechtse Heuvelrug) in grote puinwaaiers (of sands) afgezet (Drente Formatie). De diepe glaciale tongbekkens veranderden in meren, waarin zware klei met dunne, uiterst fijne zandlaagjes, de zogenaamde

⁵ Berendsen 2005.

bekkenklei of warvenklei, werd afgezet (Drente Formatie; Laagpakket van Uitdam).

Door het afsmelten van het Saale-ijs steeg de zeespiegel in het Eemien sterk en kon de zee de glaciële bekkens binnendringen. In grote delen van de Gelderse Vallei werden brakwaterafzettingen (Eem Formatie) gevormd. Aan de randen van het bekken werd onder invloed van de hoger grondwaterspiegel veen (Woudenberg Formatie) gevormd. Deze afzettingen bevinden zich in de Gelderse Vallei over het algemeen op een diepte van 10 à 30 m – NAP.

In de daaropvolgende ijstijd, het Weichselien, bereikte het landijs Nederland niet. De ondergrond was in deze periode permanent bevroren, waardoor het regen- en sneeuwmeltwater over het oppervlak moest afstromen in een systeem van verwilderde geulen en beken. De afzettingen die hierbij tot stand kwamen, bestaan uit min of meer gelaagde zanden, met eventueel leemlagen en/of planten- en houtresten.

Door het ontbreken van vegetatie werd in de droge en zeer koude periode van het Weichselien door de wind sediment verplaatst en elders weer afgezet. In het Pleniglaciaal (Midden-Weichselien) werd zo het Oude Dekzand afgezet, dat meestal duidelijk gelaagd is en bestaat uit een afwisseling van lemige en minder lemige laagjes. Tijdens het laatglaciaal (Laat-Weichselien) werd onder invloed van overwegend westnoordwestelijke winden het Jonge Dekzand afgezet in dekzandruggen. Het Jonge Dekzand heeft over het algemeen een lager leemgehalte, een wat grovere textuur en is niet duidelijk gelaagd. Gedurende de interstadialen⁶ zijn plaatselijk leemlagen, veenlaagjes of bodems gevormd. Zo vond gedurende het Allerød-interstadiaal op de hogere terreindelen bodemvorming plaats, de zogenaamde Laag van Usselo, die nu nog te herkennen is als een grijswitte laag met houtskoolresten. In de lagere delen van het landschap is in deze periode een veenlaag ontstaan, die in het midden van de Gelderse Vallei plaatselijk aan het oppervlak ligt. Langs de randen van de Gelderse Vallei is de Laag van Usselo afgedekt met het zogenaamde Jonger dekzand II.

In het Holoceen werd het klimaat een stuk milder. Door de toenemende vegetatie kwam een eind aan de natuurlijke zandverstuivingen en raakten de dekzandruggen gefixeerd. Door het toedoen van de mens, door kappen, branden en ontginnen, konden plaatselijk, met name aan de voet van de stuwwallen, opnieuw verstuivingen optreden (Boxtel Formatie; Kootwijk Laagpakket⁷). Door het mildere klimaat kon op de hogere delen van het landschap op grote schaal bodemvorming plaatsvinden, die vaak ook, zeker in en rond oude dorpen, antropogeen is beïnvloed.⁸

De stuwwallen blokkeerden de afwatering van de Gelderse Vallei naar het westen, waardoor alle beken naar hetzelfde lage punt in het noordwesten werden gedwongen en uiteindelijk in de Eem uitkwamen. Als gevolg van de slechte afwatering en de kwel van de stuwwallen, ontstond ten oosten van de Utrechtse Heuvelrug hoogveen. Dit hoogveengebied was tot in de vroege Middeleeuwen begroeid met grote moerasbossen.⁹

⁶ Relatief warme periode binnen een glaciaal.

⁷ Voorheen Formatie van Kootwijk.

⁸ Berendsen 2004; Berendsen 2005.

⁹ Blijdenstijn 2015.

Op de geologische overzichtskaart van Nederland is te zien dat het plangebied ligt in een min of meer noordwest-zuidoost georiënteerd gebied, de Gelderse Vallei, met waar *fluvioperiglaciale afzettingen (leem en zand) met een zanddek (Laagpakket van Wierden)* voorkomen (*Formatie van Boxtel*; kaartenheid Bx6). Dit gebied wordt aan de west-, zuid- en zuidoostzijde omgeven door *gestuwde Pleistocene formaties, veelal rivierzand en -grind* (kaartenheid G1) (Utrechtse Heuvelrug en Veluwe) met aan de voet hiervan een strook met *dekzand* van het *Laagpakket van Wierden (Formatie van Boxtel; kaartenheid Bx5)*.¹⁰

Met behulp van de geologische boringen die geregistreerd zijn in het DINOloket, kan de geologische opbouw van het plangebied nader gespecificeerd worden. Eén van die geregistreerde boringen is in het plangebied gezet. In deze boring is onder een 30 cm dikke laag van onbekende opbouw (vermoedelijk de bouwvoor) een 10 m dik pakket fijn zand aangetroffen (*Formatie van Boxtel*), dat van 2,7 tot 3,5 m –mv humeus is. Hieronder bevindt zich een meter dik pakket veen (*Formatie van Woudenberg*) gevolgd (tot 31,5 m –mv) door een afwisseling van (kleiig) zand en klei (*Eem Formatie*).¹¹ Op 50 m ten noorden van het plangebied, ter hoogte van de kerk, is de bovenste 1,5 m niet geregistreerd. Hieronder bevindt zich echter een 2,3 m dik pakket veen met vanaf 3,8 m –mv fijn zand. Van 11,5 tot 17,25 m –mv bevindt zich een pakket klei met aan de basis een schelpenlaag (*Eem Formatie*). Hieronder bevindt zich tot 35 m –mv zand met een enkele kleilaag (*Eem Formatie*).¹² Op circa 100 m ten westen van het plangebied is een 1,3 m dik pakket matig humeus, fijn zand aangetroffen met daaronder tot 10,7 m –mv (fijn) zand met op 8 m –mv een 60 cm dikke humeuze, zandige kleilaag (*Formatie van Boxtel*). Op een diepte van 10,7 m –mv bevindt zich een 70 cm dikke laag veen van de *Formatie van Woudenberg*, die gevolgd wordt tot minstens 12 m –mv door klei van de *Eem Formatie*.¹³

Op de geomorfologische kaart (zie figuur 2.1) is het plangebied vanwege de ligging in bebouwd gebied niet gekarteerd. Uit extrapolatie van de omringende gekarteerde gebieden blijkt dat het plangebied ligt in een *vlakte van ten dele verspoelde dekzanden* (kaartenheid 2M9) met plaatselijk langgerekte, smalle *dekzandruggen al dan niet met oud-bouwlanddek* (kaartenheid 3K14). Vermoedelijk, gezien de ligging in een oude dorpskern en de ligging van de doorgaande weg op een dekzandrug, ligt op plangebied op of op de rand van een dergelijke dekzandrug.¹⁴

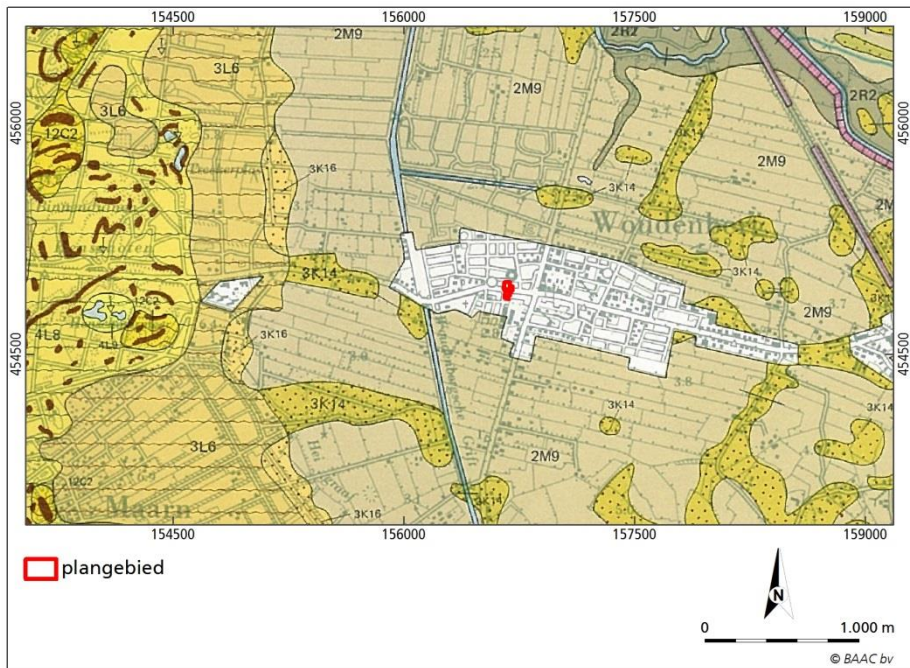
¹⁰ Geologische overzichtskaart 2010.

¹¹ DINOloket 2015, boring B32D0246.

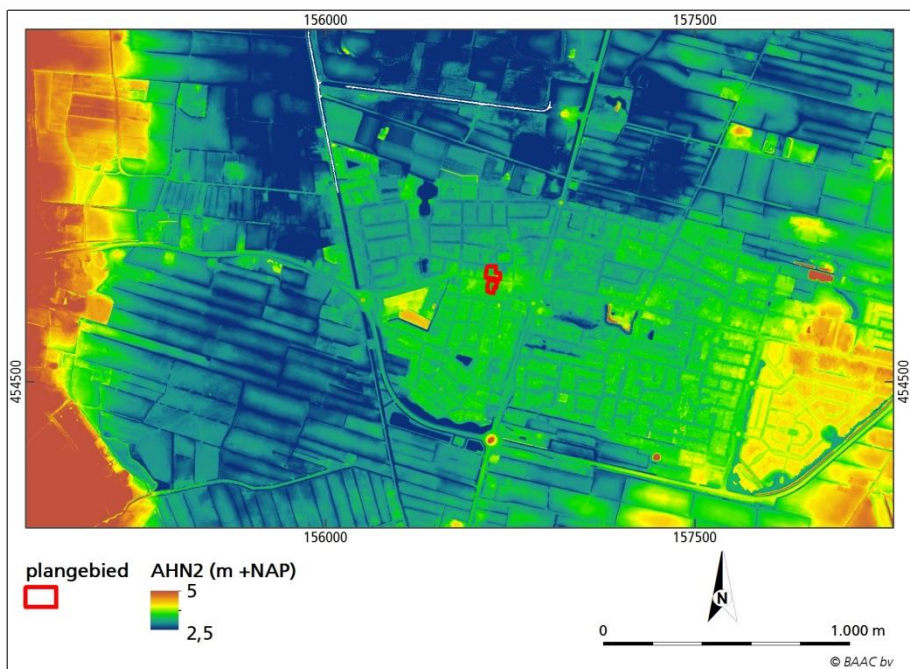
¹² DINOloket 2015, boring B32D0220.

¹³ DINOloket 2015, boring B32D0070.

¹⁴ Geomorfologische kaart van Nederland (kaartblad 32) 1982.

Figuur 2.1 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de Geomorfologische kaart van Nederland (kaartblad 32, 1982).

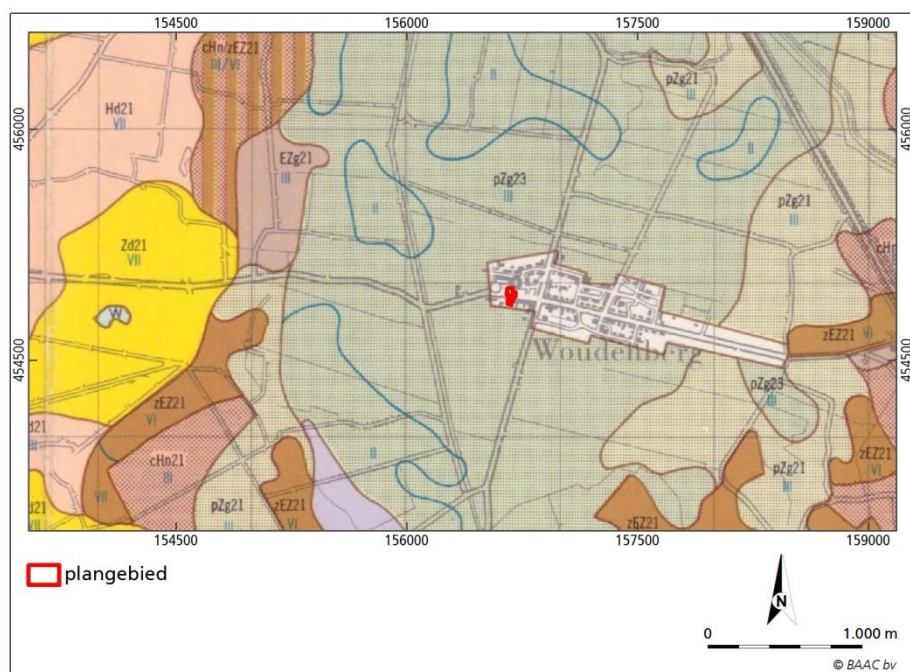

Figuur 2.2 Ligging van het plangebied op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN2 2015).

Op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland is duidelijk te zien (zie figuur 2.2) dat het plangebied deel uitmaakt van een relatief laaggelegen gebied, dat op bijna 2 km ten westen van het plangebied snel omhoog loopt naar de voet van de Utrechtse Heuvelrug. Het hoogteverloop in en rond het plangebied wordt sterk beïnvloed door de aanwezige bebouwing. Grote delen van de huidige bebouwde kom van Woudenberg zijn opgehoogd (circa 2,8 tot 3,3 m +NAP), waardoor het oorspronkelijke reliëf niet meer zichtbaar is. Het plangebied maakt

deel uit van een hoger gelegen strook aan weerszijden van de Voorstraat waarvan de hoogte varieert van 3,1 tot circa 3,5 m +NAP. Vermoedelijk betreft dit een natuurlijke hoogte, die echter door egalisatie en ophoging van de omringende gebieden sterk gewijzigd is.¹⁵

Ook op de bodemkaart is het plangebied niet gekarteerd. In het omringende gebied hebben zich van nature voornamelijk *beekeerdgronden* (kaartenheid pZg23) gevormd in *lemig fijn zand* met grondwatertrap III.¹⁶ Op de dekzandruggen zullen echter naar verwachting *veldpodzolgronden* (kaartenheid Hn21) of *gooreerdgronden* (kaartenheid pZn21) aanwezig zijn geweest, die zijn ontstaan in *leemarm en zwak lemig fijn zand*. Gezien de ligging in een oude dorpskern zal de bodem sterk antropogeen zijn beïnvloed waardoor, evenals in het gebied ten zuidoosten van het plangebied, sprake zal zijn van *laarpodzolgronden* (kaartenheid cHn21) en/of *hoge zwarte enkeerdgronden* (kaartenheid zEz21) met grondwatertrap III of VI.¹⁷

Figuur 2.3 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de Bodemkaart van Nederland (kaartblad 32W, 1966).

Beekeerdgronden komen over het algemeen voor in relatief laaggelegen zandgronden, zoals in grote delen van de Gelderse Vallei. De gronden worden gekenmerkt door een donkere bovengrond (de A-horizont) van doorgaans 20 tot 30 cm dik direct op de C-horizont met binnen 35 cm –mv roest. De donkere bovengrond is ontstaan door een hoge productie van organisch materiaal en een geremde afbraak als gevolg van de lage, relatief natte ligging, waarna door vermenging door kleine bodemdieren met de bovenste grondlagen een donkergekleurde bovengrond is ontstaan. In de omgeving van dorpen komt, over het algemeen, plaatselijk een humushoudende bovengrond voor die door bemesting met materiaal uit de potstal dikker is dan 30 cm (maximaal 50 cm dik).

¹⁵ AHN2 2015.

¹⁶ Gemiddeld hoogste grondwaterstand (GLG) < 40 cm –mv, gemiddeld laagste grondwaterstand (GHG) 80-120 cm –mv.

¹⁷ GHG 40-80 cm –mv, GLG >120 cm –mv, Bodemkaart van Nederland 1:50.000 (kaartblad 32W) 1966.

Gooreerdgronden ontstaan onder iets drogere omstandigheden dan beekerdgronden, zoals aan de rand van dekzandruggen. De gronden worden gekenmerkt door een donkere, humeuze bovengrond (de A-horizont) van doorgaans 20 tot 30 cm dik direct op het moedermateriaal, waarin echter geen roest of roest dieper dan 35 cm –mv voorkomt. De donkere bovengrond is evenals bij beekerdgronden ontstaan door een hoge productie van organisch materiaal en een geremde afbraak. In de omgeving van dorpen kan de humushoudende bovengrond eveneens plaatselijk dikker zijn (maximaal 50 cm dik) door bemesting. Soms komt onder de A-horizont een zeer zwakke, diep doorgaande humuspodzol-B voor en in enkele gevallen een sterk gebleekte, vrijwel ijzerloze ondergrond. Ook gronden waarvan de oorspronkelijke B-horizont door ploegen, diepe grondbewerking of vergraving is verdwenen, worden tot de gooreerdgronden gerekend.

Veldpodzolgronden worden overwegend aangetroffen op laaggelegen dekzandruggen. Hoewel de gronden onder relatief natte omstandigheden zijn ontstaan, hebben ze tegenwoordig voor een deel een diepe ontwatering. In een natuurlijke situatie hebben deze gronden meestal een humushoudende bovengrond van circa 10 cm dik. Door verploeging in gebieden die in gebruik zijn als akker of weide, is de E-horizont en/of een deel van de B-horizont opgenomen in de humeuze A-horizont, waardoor na verloop van de tijd een homogene, circa 30 cm dikke bouwvoor is ontstaan. In gebieden die in gebruik zijn als bos, is meestal maar een keer geploegd, waardoor de bovengrond heterogeen is gebleven. Onder de A-horizont bevindt zich bij grondwatertrap VI of hoger over het algemeen een grijze E-horizont (uitspoelingshorizont). Hieronder komt een vrij compacte, scherp begrensde, donker(rood)bruine Bh-horizont voor met vrij veel organische stof. Als de grondwaterstand hoger is (en de grondwatertrap dus lager), dan is de E-horizont over het algemeen dunner of ontbreekt. De B-horizont is in deze situatie dikker en gaat geleidelijk via een geelbruine BC-horizont over in de C-horizont.

Hoge zwarte enkeerdgronden bevinden zich over het algemeen rondom oude dorpen en worden gekenmerkt door een humeuze bovengrond, het esdek, van 50 cm of dikker. Het esdek is ontstaan door eeuwenlange bemesting met potstalmest. Door variaties in de aard (soort plaggen, percentage minerale bestanddelen) en de hoeveelheid van de gebruikte mest, de duur van de ophoging en de oorspronkelijke ligging (nat of droog) vertoont het esdek grote verschillen in dikte, kleur, humusgehalte en textuur. Het esdek is vaak opgebouwd uit meerdere lagen. De bouwvoor (Aap-horizont), de recent geploegde laag, is meestal 20 à 30 cm dik en bestaat uit donkergrijsbruin tot zwart matig humeus zand. Daaronder bevinden zich vaak een of meerdere lagen (Aa-horizont), die over het algemeen lichter zijn en minder organische stof bevat. Op de overgang van het plaggendek naar de onderliggende natuurlijke ondergrond kan een lichtgrijsbruin gekleurde fossiele cultuurlaag (Apb-horizont) voorkomen van voor de introductie van de plaggenbemesting. Deze laag wordt gekenmerkt door een vuilgrijze, onnatuurlijke kleur en de aanwezigheid van scherven en is vaak sterk aangetast door latere grondbewerking of grotendeels opgenomen in het plaggendek.

Vaak is onder het esdek nog een restant van het oorspronkelijke bodemprofiel aanwezig. Indien sprake is geweest van een snelle ophoging, bijvoorbeeld als gevolg van egalisatiewerkzaamheden ten tijde van de ontginning, dan zal onder het esdek nog een intacte Ah-horizont aanwezig zijn van het oorspronkelijke, natuurlijke bodemprofiel (het oude loopvlak). Deze laag onderscheidt zich door

een hoger humusgehalte en een wat donkerder kleur. Door verploeging is de oorspronkelijke A-horizont echter meestal opgenomen in het esdek. Indien de oorspronkelijke bodem bestond uit een podzolbodem kunnen dieper nog een onverstoorde B- en/of BC- horizont voorkomen. Op grotere diepte gaat de B- of BC-horizont over in het moedermateriaal (de C-horizont).

Indien het esdek dunner is dan 50 cm, maar dikker dan 30 cm en er (restanten van) een (veld)podzolprofiel aanwezig is, dan worden de gronden gerekend tot de laarpodzolgronden. Deze gronden komen over het algemeen voor langs de randen van de oude bouwlanden (hoge zwarte enkeerdgronden).¹⁸

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

Het plangebied maakte lange tijd deel uit van een relatief laaggelegen gebied met een slechte ontwatering, dat begroeid was met grote moerasbossen.¹⁹ Toponiemen, zoals Woudenberg, verwijzen nog naar deze periode, waarbij echter 'berg' duidt op een relatief hoog gelegen rug of kop. Het gebied werd doorsneden door een netwerk van noordwest-zuidoost georiënteerde beken, die in het noordwestelijke deel van de Gelderse Vallei uitmondten in de Eem. De dichtstbijzijnde beek, *de Luntersche beek*, ligt echter op ruim 1,5 km ten noorden van het plangebied. Alleen de flanken van de stuwwallen en de hoger gelegen dekzandruggen waren geschikt voor bewoning. Het omringende gebied was bedekt met veen.

Vanaf de elfde eeuw werden de hogere dekzandruggen rondom de beken meer systematisch in cultuur gebracht. Er ontstond zo een patroon van verspreid liggende boerderijen met omringend bouwland, de zogenaamde kampen. Doordat de ontginningen individueel werden uitgevoerd, ontstond een mozaïekvormig verkavelingspatroon. Ook Woudenberg behoort vermoedelijk tot een kamponging. Het zou kunnen zijn dat deze echter westelijker lag dan het huidige Woudenberg.

In 1133 wordt het moerassige gebied rond Woudenberg door de bisschop van Utrecht aan de Sint Laurensabdij in De Bilt en aan drie particulieren verkocht. In eerste instantie is men begonnen met het graven van een watergang tussen de Lunterse Beek en de hinderlijk bij Maarsbergen, de Heigraaf. Deze waterloop had ter hoogte van Woudenberg een oost-west verloop. De waterloop splitste zich aan de westzijde van Woudenberg op in een noordelijke tak (ter hoogte van de Middenstraat) en een zuidelijke tak (tussen de Voorstraat en Het Schild oftewel door het zuidelijke deel van het plangebied) en vormde zo een soort gracht rond de kamponging. Ten oosten van Woudenberg kwamen de zijtakken weer bij elkaar en vervolgde de Heigraaf haar loop in noordelijke richting (ter plaatse van de Ekris). De gracht (zie bijlage 2 voor locatie) was ter hoogte van het huidige plangebied (gerekend vanaf het huidige maaiveld) ruim 3 m breed en circa 2,25 m diep. Vermoedelijk werd de vrijgekomen grond gebruikt om het terrein binnen de grachten op te hogen.²⁰

Pas toen het gebied in 1240 werd doorverkocht aan Philips van Rijnningen werd het gebied echter systematisch ontgonnen door dwars op de Geerensteinselaan

¹⁸ De Bakker & Schelling 1989; Stiboka 1966.

¹⁹ Reichgelt 2008.

²⁰ Eilander 2014, De locatie van de gracht is waargenomen in een bouwput direct ten oosten van het plangebied aan de Voorstraat 31.

evenwijdige sloten te graven, waardoor een west-oost lopende strokenverkaveling ontstond. Op de dekzandruggen werden wegen aangelegd die het natuurlijk reliëf van de rug volgden, waardoor deze wegen vaak een bochtig, oost-west georiënteerd verloop hebben, zoals de Zeisterweg-Voorstraat-Dorpsstraat door Woudenberg. Vermoedelijk is ook pas in deze periode (de dertiende eeuw) een nederzetting ontstaan tussen de twee zijtakken van de Heigraaf. Het nederzettingsterrein, dat vermoedelijk al opgehoogd was met materiaal uit de omringende grachten, is vervolgens opgehoogd met nederzettingsafval en/of mest, zodat een 100 à 120 cm dikke humeuze ophooglaag is ontstaan.

In de twaalfde eeuw namen de spanningen tussen Het Sticht en Gelre toe en liet de Utrechtse bisschop op strategische punten langs de grens met Gelre kastelen bouwen. De kastelen rond Woudenberg waren van minder strategisch belang. Direct ten zuidwesten van de dorpskern, d.w.z. bij de kruising van de huidige Vondellaan en Het Schilt, liet Philips' kleinzoon Jan van Rijningen rond 1280 het kasteel Woudenburcht (of Woudenberg I) bouwen. In 1353 is het kasteel door de bisschop van Utrecht uit veiligheidsoverwegingen gesloopt, waarna de stenen werden gebruikt voor de kerk van Woudenburg. Rond 1410 is direct ten noorden van het plangebied, tussen de huidige Burgwal en de Middenstraat, kasteel Woudenberg (II) gebouwd. In de zeventiende eeuw raakte dit kasteel in verval, waardoor er in 1711 nog slechts een ruïne over was en aan het einde van de achttiende eeuw er niets meer resteerde. Daarnaast lagen in de omgeving van Woudenberg Kasteel Geerestein (op 500 m ten noorden van het plangebied), de ridderhofstad Groenewoude (op ruim een kilometer ten noordoosten), kasteel Bruinenburg (op ruim 1,5 km ten noordoosten) en kasteel Lichtenberg (op ruim 500 m ten zuiden).

Figuur 2.4 Ligging van het plangebied op een uitsnede van een kaart uit het begin van de achttiende eeuw (Van Broeckhuijsen 1717).

In het midden van de zestiende eeuw kreeg de Antwerpse burgemeester Gilbert van Schoonebeke een concessie om turf te mogen steken in de venen bij Ginkel en Amerongen in het zuidoostelijke deel van de Gelderse Vallei. Om de turf door

Amersfoort over de Eem naar Antwerpen af te voeren liet Schoonebeken vanaf de Emminkhuizenberg een turfvaart aanleggen, de zogenaamde Schoonebekergrift. Voor de aanleg van de grift werd zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande waterlopen, zoals de Woudenbergsche Grift op circa 500 m ten westen van het plangebied.

Tussen 1582 en 1590 heeft men plannen gemaakt om tussen Rhenen en Amersfoort een linie met vier schansen aan te leggen om een aanval vanuit het oosten tegen te houden. Uiteindelijk is alleen de schans van Woudenberg, die direct ten oosten van de dorpskern lag, aangelegd. In 1629 is de schans in alle haast opgeknapt om een Spaanse aanval op de Gelderse Vallei tegen te houden. De linie kon niet tijdig meer in staat van verdediging worden gebracht, waardoor de soldaten in de schans op de vlucht sloegen en de Spanjaarden konden doordringen tot Amersfoort. De schans werd vervolgens niet meer onderhouden en werd in het midden van de achttiende eeuw beschreven als *'een oude, vervallen veltschans'*. De schans is niet opgenomen in de Grebbelinie.²¹

In de achttiende eeuw groeide Woudenberg door de tabaksteelt uit tot een agrarische kern.²²

2.3.2 Historie

Het plangebied lag in het begin achttiende eeuw al in de dorpskern van Woudenberg, vrijwel direct ten zuidwesten van de kerk. Het plangebied bevond zich direct ten zuiden van de Middenstraat en werd doorsneden door de Voorstraat. Langs de oostgrens van het noordelijke deel van het plangebied liep een verbindingsweg tussen de Voorstraat en de Middenstraat. De oude gracht rond Woudenberg was in ieder geval al in het begin van de negentiende eeuw gedempt. Vanaf de Voorstraat liep een toegangsweg in zuidelijke richting achter de percelen langs. Het lijkt erop dat deze weg iets zuidelijke is aangelegd dan de oude gracht.²³

Zowel het noordelijke als het zuidelijke deel van het plangebied was bebouwd, waarbij de bebouwing georiënteerd was op de Voorstraat. De bebouwing bestond uit huizen met schuren en hooimijten, die werden omringd door erven met daarachter tuinen.

Op circa 70 m ten zuidwesten van het plangebied was tot in het begin van de negentiende eeuw nog het restant van Woudenburcht (of Woudenberg I) herkenbaar in de vorm van een omgracht terrein (zie figuur 2.5, perceel 294). Van kasteel Woudenberg (II), ten noorden van het plangebied (en ten westen van de kerk, resteerde in deze periode al niets meer.²⁴

In de loop van de negentiende eeuw zijn er een paar verbindingswegen aangelegd tussen de Middenstraat en de Voorstraat, die door of langs het noordelijke deel van het plangebied liepen. Tevens is langs de Middenstraat, oftewel in het noordelijke deel van het plangebied, bebouwing verzeen.²⁵ Het lijkt erop dat deze bebouwing in het begin van de twintigste eeuw weer is

²¹ Schukking *et al.* 1961; Grebbelinie.nl 2015.

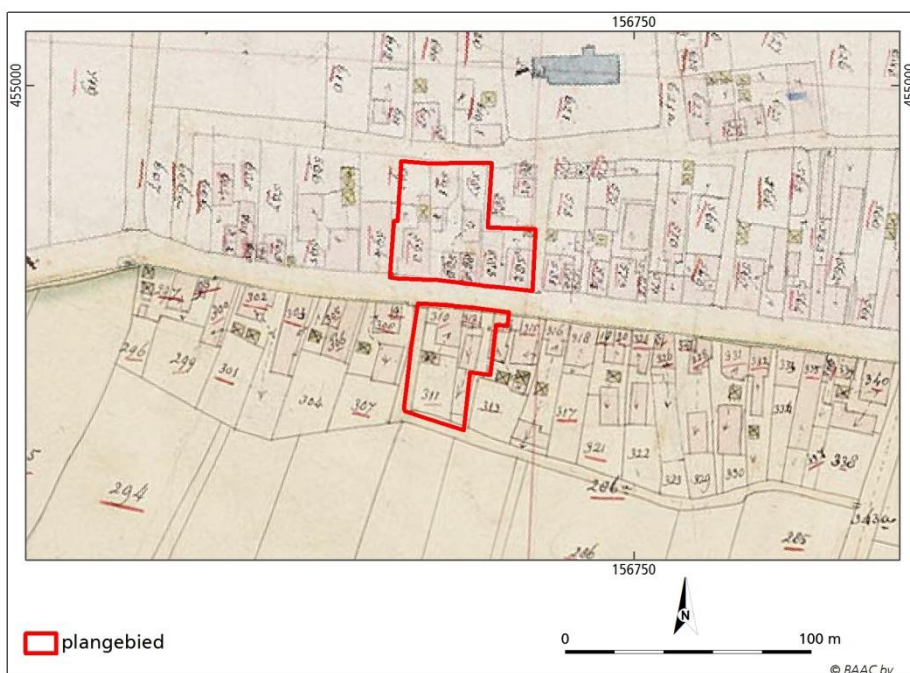
²² Stichting Oude Woudenberg 2015; Woudenberg op de kaart 2015; Blijdenstijn 2015; Boshoven, De Boer & Bekius 2010; Eilander 2014.

²³ Bij vergelijking van de locatie van deze weg met de gegevens van Eilander 2014, komen deze twee lijnen niet overeen.

²⁴ Van Broeckhuijsen 1717; Kadasterkaart (minuutplan en OAT) 1811-1832.

²⁵ Topographische en Militaire kaart 1839-1859; Bonneblad 1872.

gesloopt. Mogelijk waren het alleen schuren, die slechts een beperkte tijd in gebruik bleven.²⁶

Figuur 2.5 Ligging van het plangebied op een uitsnede van de kadastrale kaart uit het begin van de negentiende eeuw (Kadasterkaart 1811-1832).

Voor zover bekend zijn in de Tweede Wereldoorlog geen stellingen aanwezig geweest in het plangebied. Op basis van luchtfoto's lijkt er ook geen sprake te zijn van bomkraters in het plangebied of de directe omgeving.²⁷

Na de Tweede Wereldoorlog is Woudenberg zich steeds verder gaan uitbreiden. In de jaren zestig vonden deze uitbreidingen ten zuiden van het plangebied plaats, waarbij de oude weg langs de westgrens van het plangebied iets is verlegd en is doorgetrokken in zuidelijke richting tot aan de nieuwe straat Het Schilt.²⁸ In de loop van met name de twintigste eeuw heeft er in het plangebied op diverse plaatsen bouw- en sloopwerkzaamheden plaatsgevonden. Hieronder zullen de bouwwerkzaamheden per perceel worden behandeld. Tegenwoordig is het plangebied grotendeels bebouwd. De onbebouwde delen zijn vrijwel geheel verhard met klinkers (zie figuur 2.6).²⁹

In het zuidelijke deel van het plangebied (Voorstraat 37) is in het verleden een milieukundig onderzoek uitgevoerd. Op basis van dit onderzoek was geen noodzaak tot verder onderzoek of sanering.³⁰

²⁶ Bonneblad 1890, 1898, 1903, 1909 en 1932.

²⁷ RAF 1945; Topografische kaart 1943; IKME 2015.

²⁸ Topografische kaart 1952, 1962 en 1973.

²⁹ Topografische kaart 1982, 1989 en 1995; Topotijdreis 2015, kaart 1999, 2007 en 2011.

³⁰ Bodemloket 2015.

Figuur 2.6 Ligging van het plangebied op een recente luchtfoto (ArcGIS Online 2015).

2.3.2 Bouwarchief

Aan de hand van de bouwvergunning in het bouwarchief van de gemeente Woudenberg en de kadastrale leggers kan een globaal beeld worden verkregen van de bouw- en sloopwerkzaamheden die in de negentiende en twintigste eeuw hebben plaatsgevonden. De gegevens uit de twee archieven zijn echter niet altijd volledig of nauwkeurig genoeg om een duidelijk en compleet beeld te krijgen. De bebouwingsontwikkeling is bovendien, met name door een groot aantal verbouwingen in de jaren vijftig en zestig, ingewikkeld en wordt nog verder gecompliceerd door wijzigingen aan de omvang en nummering van de percelen.

Hieronder en in bijlage 2 wordt per perceel de bebouwingsontwikkeling weergegeven. Om het beeld relatief duidelijk te houden zijn de (ver)bouwwerkzaamheden in drie fasen opgedeeld: vóór 1830, 1830-circa 1960 en ná 1960 (onderverdeeld in hoofdgebouw en uitbouw (of bijgebouw)).³¹

Voorstraat 28

Op het perceel aan de Voorstraat 28 bevond zich in het begin van de negentiende eeuw een groot hoofdgebouw, eigendom van een bouwvrouw oftewel landbouwer, met daarachter een hooimijt. Het perceel vormde samen met het huidige perceel aan de Voorstraat 30 één geheel.³² In 1934 is de bebouwing gesloopt en is een nieuw gebouw met bijgebouw gerealiseerd. De bebouwing bestond uit een woonhuis met schilderswerkplaats. Aan de zuidwestzijde bevond zich een kleine kelder (circa 1,9 m hoog), die was ingegraven tot een diepte van

³¹ De indeling is gekozen omdat de bebouwing van vóór 1830 terug kan gaan op veel oudere bebouwing. Over het algemeen was de funderingsdiepte en omvang van de bebouwing van vóór circa 1960 vrij beperkt (ondiepe funderingen en het gebruik van funderingsleuven), terwijl ná 1960 bij hoofdgebouwen vaak het gehele bouwvlak werd uitgegraven. De funderingsdiepte is bij bijgebouwen ná 1960 over het algemeen ook vrij beperkt. Uiteraard is dit een vereenvoudiging van de werkelijkheid, bedoelt om het bebouwingsbeeld enigszins overzichtelijk te houden.

³² Kadasterkaart 1811-1832.

circa 2,5 m –mv.³³ In 2001 is er een vergunning verleend voor een uitbouw aan de achterzijde, waardoor het hoofd- en bijgebouw met elkaar verbonden zijn. De uitbouw is gefundeerd tot circa 80 cm –mv, waarbij het gehele bouwvlak is uitgegraven.³⁴

Voorstraat 30

Op het perceel aan de Voorstraat 30 bevond zich aan het begin van de negentiende eeuw een schuur, die behoorde bij Voorstraat 28.³⁵ In 1934 is de schuur samen met de bebouwing op het perceel aan de Voorstraat 28 gesloopt, waarna het onbebouwd bleef en onderdeel van het perceel aan de Voorstraat 28.³⁶

In 1979 is een vergunning verleend in het plangebied, als uitbouw van de Voorstraat 32, een pand te realiseren. De daadwerkelijke bouwwerkzaamheden hebben pas in de jaren tachtig plaatsgevonden. De bebouwing is gefundeerd op poeren, waarbij de grondvloer direct op het zand is gestort.³⁷

Voorstraat 32

Op het perceel aan de Voorstraat 32 was in het begin van de negentiende eeuw ruwweg in tweeën opgedeeld met een westelijk en een oostelijk deel. In het westelijke deel bevond zich een hoofdgebouw, dat eigendom was van een timmerman, met daarachter een bijgebouw.³⁸ In 1881 is het bijgebouw gesloopt en vervangen door een nieuw bijgebouw. Het hoofdgebouw aan de Voorstraat is nog tot 1968 blijven bestaan.³⁹

In het oostelijke deel bevond zich in het begin van de negentiende eeuw een hoofdgebouw dat in tweeën was gedeeld (schoenmaker en klompenmaker) met ten noorden daarvan een bijgebouw.⁴⁰ In 1881 is het bijgebouw gesloopt en vervangen door een nieuw bijgebouw (schuur). De bebouwing was in gebruik als huis en winkel.⁴¹ Er zijn hiervan geen bouwtekeningen beschikbaar.⁴²

In 1952 is de gevel van het winkelpand verbouwd. Hiervoor zijn aan de voorzijde van het pand nieuwe funderingspoeren aangebracht tot circa 60 cm –mv. De gevel is ten opzichte van de oude situatie iets naar achteren geplaatst. Op de bouwtekening zijn ten noorden van het hoofdgebouw twee bijgebouwen zichtbaar. Eén daarvan zou mogelijk de oude schuur (uit 1881) kunnen zijn. De ander is een garage op het noordelijke deel van het perceel.⁴³ Enkele jaren later, in 1954, is een vergunning verleend voor de bouw van een schuur met pakhuisruimte. De schuur is gefundeerd op 8 poeren van 80 bij 80 cm tot 2 m beneden peil. De vloer is direct op het maaiveld gestort. Ten noorden van de

³³ Bouwvergunning Voorstraat 28, 1934.

³⁴ Bouwvergunningen Voorstraat 28, 2001; BAGviewer 2015; Kadastrale legger 1941, 1968 en 1982.

³⁵ Kadasterkaart 1811-1832.

³⁶ BAGviewer 2015; Kadastrale legger 1941, 1968 en 1982.

³⁷ Kadastrale legger 1982 en 1986; BAGviewer 2015; Bouwvergunning Voorstraat 30, 1979.

³⁸ Kadasterkaart 1811-1832.

³⁹ Kadastrale legger 1881, 1968.

⁴⁰ Kadasterkaart 1811-1832.

⁴¹ Kadastrale legger 1881.

⁴² Het dossier van het perceel aan de Voorstraat 30 en 32 is vrij omvangrijk en lijkt bouwtekeningen te bevatten die niet bij deze percelen horen. Vermoedelijk heeft een wijziging in de huisnummers in het midden van de twintigste eeuw hiermee te maken. Hieronder worden alleen de bouwtekeningen besproken waarvan door middel van duidelijke overzichtstekeningen zeker is dat ze in het plangebied liggen.

⁴³ Bouwvergunning Voorstraat 30, 1952.

oude schuur is een werkplaats te zien, die vermoedelijk enkele jaren eerder is gerealiseerd.⁴⁴

In 1960 is het bestaande pakhuis-werkplaats-kantoor in het centrale deel van het perceel verbouwd en uitgebreid. Hiervoor is vermoedelijk (het zuidelijke deel van) de oudere schuur gesloopt. De werkplaats is op poeren gefundeerd tot een diepte van circa 80 cm –mv.⁴⁵ De exacte locatie van bovenstaande bijgebouwen is niet meer te achterhalen door het ontbreken van nauwkeurige overzichtstekeningen, waardoor de kartering in bijlage 2 indicatief is.

In 1965 is een vergunning verleend voor de bouw van een dubbel winkel-woonhuis (307 m²) met garages en bergingen (67,5 m²). In de vergunning zijn geen kaarten van de gewijzigde situatie opgenomen.⁴⁶ Bij vergelijking met de kadastrale wijzigingsbladen lijkt de nieuwbouw ook daadwerkelijk in 1965 te hebben plaatsgevonden. De bebouwing bestond uit een nieuw hoofdgebouw met ten noorden twee bijgebouwen.⁴⁷ In 1968 is het centrale bijgebouw aan de noordzijde uitgebreid.⁴⁸ In 1969 is ten westen van het woonhuis een nieuw pand gerealiseerd. Tevens hebben in 1969 en 1971 uitbouwen aan de noordzijde plaatsgevonden, waarin de bestaande bijgebouwen zijn opgenomen. De uitbouwen zijn gefundeerd op poeren.⁴⁹

In 1979 is een vergunning verleend om de beide panden samen te voegen en tevens aan de noord- en oostzijde (Voorstraat 30) een uitbouw te realiseren. De daadwerkelijke bouwwerkzaamheden hebben pas in de jaren tachtig plaatsgevonden. De bebouwing is gefundeerd op poeren, waarbij de grondvloer direct op het zand is gestort.⁵⁰ In 1989 is een vergunning verleend voor het veranderen van het magazijn/winkelruimte. Hiervan ontbreken echter de bouwtekeningen.⁵¹

Voorstraat 34

In het begin van de negentiende eeuw bevond zich hoofdgebouw, eigendom van een bouwman oftewel landbouwer, met daarachter een bijgebouw en een hooimijt.⁵² In 1962 is een vergunning verleend voor de bouw van een winkel (slagerij) met woonhuis en bedrijfsruimte aan de Voorstraat 34 en is de bestaande bebouwing gesloopt. Het bouwvlak is afgegraven tot 80 cm onder peil met funderings sleuven tot 100 cm –peil. Het peil ligt circa 30 cm boven de as van de Voorstraat. Onder de bedrijfsruimte bevindt zich een kleine kelder van circa 2 bij 4 m, die tot circa 2,4 m -mv.⁵³

In 1963 is een vergunning verleend voor de bouw van een garage. De garage is gefundeerd op relatief ondiepe funderings sleuven, waarbij de vloer direct op het maaiveld is gestort.⁵⁴ In 1983 is de bebouwing uitgebreid met een slachtplaats, een worstmakerij en een garage/berging. Dit plan is blijkbaar niet uitgevoerd, aangezien later dat jaar een nieuw plan is opgesteld voor een uitbreiding. Dit

⁴⁴ Bouwvergunning Voorstraat 30, 1954.

⁴⁵ Bouwvergunning Voorstraat 30, 1960.

⁴⁶ Bouwvergunning Voorstraat 30, 1965.

⁴⁷ Kadastrale legger 1965.

⁴⁸ Kadastrale legger 1968.

⁴⁹ Bouwvergunning Voorstraat 30-32, 1969.

⁵⁰ Kadastrale legger 1982 en 1986; BAGviewer 2015; Bouwvergunning Voorstraat 30, 1979.

⁵¹ Bouwvergunning Voorstraat 30, 1989.

⁵² Kadasterkaart 1811-1832.

⁵³ Bouwvergunning Voorstraat 34, 1962.

⁵⁴ Bouwvergunningen Voorstraat 34, 1963. De diepte van de funderings sleuven is niet gedefinieerd.

plan is wel uitgevoerd en is nog steeds aanwezig. De uitbouw is gefundeerd op 4 m lange poeren met een doorsnede van 35 cm tot de vaste laag op 100 cm m +NAP. Volgens de bouwtekeningen is geen bouwvlak uitgegraven, maar zijn de funderings sleuven uitgegraven tot 80 cm –peil.⁵⁵ Voorafgaand aan de bouw is de oude garage gesloopt. Tot slot is er in 2003 nog een vergunning verleend voor het veranderen van de winkelruimte.⁵⁶

Voorstraat 33

Het perceel aan de Voorstraat 33 was in ieder geval in het begin van de negentiende eeuw bebouwd met een L-vormig gebouw met ten zuiden daarvan een bijgebouw en hooimijt.⁵⁷ In het tweede kwart van de negentiende eeuw is het bijgebouw en de hooimijt gesloopt en vervangen door een iets zuidelijker gelegen (buiten het plangebied) nieuw bijgebouw.⁵⁸ In 1948 zijn de keuken en een slaapkamer van het pand verbouwd. Voor zover bekend hebben hierbij geen grote bodemversturende activiteiten plaatsgevonden (de werkzaamheden concentreerden zich op wijzigingen aan de kapconstructie), met uitzondering van de aansluiting van het pand op de riolering.⁵⁹ In 1958 heeft nogmaals een interne verbouwing aan het pand plaatsgevonden.⁶⁰ In 1969 is de voorgevel van het pand gewijzigd.⁶¹

In 2010 is aan de achterzijde een uitbouw gerealiseerd. Hiervan zijn geen bouwtekeningen bekend in het bouwarchief. Volgens het kadaster dateert het hoofdgebouw uit 1930. Of dit daadwerkelijk zo is, of dat het om een administratieve datum gaat is niet duidelijk. De vorm van de bebouwing is in ieder geval vanaf het begin van de negentiende eeuw gelijk gebleven.⁶²

Uit de beschikbare bouwtekeningen van het bouwarchief blijkt dat de bebouwing niet voorzien is van een kelder. Tot hoe diep de bebouwing is gefundeerder en op welke wijze (poeren, funderings sleuven e.d.) is niet af te leiden uit de tekeningen.

Voorstraat 35

Het perceel aan de Voorstraat 35 was in ieder geval al in het begin van de negentiende eeuw bebouwd met een hoofdgebouw, die in gebruik was als bakkerij, en ten zuiden daarvan een langgerekt bijgebouw.⁶³ In 1849 is in het zuidoostelijke deel van het plangebied op het achterterrein van de Voorstraat 35 een nieuw bijgebouw gerealiseerd. In 1969 is zowel dit bijgebouw als de bebouwing als het hoofdgebouw aan de Voorstraat verbouwd en verbreed. Het grootste deel van het bijgebouw is vervolgens bij het buurperceel (Voorstraat 37 getrokken).⁶⁴ Op foto's van het bijgebouw zijn verschillende bouwfasen herkenbaar.⁶⁵ In de daaropvolgende jaren is het bijgebouw bij het hoofdgebouw getrokken. Hiervan zijn geen bouwtekeningen bekend. In 1972 heeft een

⁵⁵ Bouwarchief Voorstraat 34, 1983.

⁵⁶ Bouwarchief Voorstraat 34, 2003; Kadastrale legger 1965 en 1986.

⁵⁷ Kadasterkaart 1811-1832.

⁵⁸ Kadastrale legger 1849, 1880, 1949, 1955 en 1969.

⁵⁹ De vergunning is opgenomen onder Voorstraat 35. Op basis van de situatietekening gaat het echter om Voorstraat 33, Bouwvergunning 35, 1948.

⁶⁰ Bouwvergunning Voorstraat 33 en 35, 1958.

⁶¹ Bouwvergunning Voorstraat 33, 1969.

⁶² BAGviewer 2015.

⁶³ Kadasterkaart 1811-1832.

⁶⁴ Kadastrale legger 1849, 1880, 1949, 1965 en 1969.

⁶⁵ Eilander 2014

verbouwing plaatsgevonden, waarbij de trap is verplaatst en de opkamer vervangen is door een toilet en badkamer.⁶⁶

Volgens het kadaster dateert het huidige hoofdgebouw uit 1890, maar gezien het bebouwingsbeeld is het mogelijk dat de huidige bebouwing (met uitzondering van de uitbouwen) uit het begin van de negentiende eeuw of eerder dateert.⁶⁷

Uit de beschikbare bouwtekeningen van het bouwarchief blijkt dat de bebouwing niet voorzien is van een kelder. Tot hoe diep de bebouwing is gefundeerder en op welke wijze (poeren, funderings sleuven e.d.) is niet af te leiden uit de tekeningen.

Voorstraat 37

In het begin van de negentiende eeuw was het noordelijke deel van het perceel aan de Voorstraat 37 al bebouwd met een hoofdgebouw en ten zuiden daarvan een bijgebouw met hooimijt.⁶⁸ De bebouwing bestond uit een smederij met ten oosten daarvan een winkel.⁶⁹ In 1948 is een vergunning verleend voor het verbouwen van een winkelhuis. Hierbij is de gevel rechtgetrokken en ten opzichte van de oude gevel iets naar achter geplaatst.⁷⁰ In de jaren zestig is het hoofdgebouw met het bijgebouw verbonden, zodat één bouwblok ontstond.⁷¹ Hiervan zijn geen bouwvergunningen beschikbaar.

In 1998 is de bebouwing aan de achterzijde uitgebreid en is de functie gewijzigd van een berging naar woonruimte.⁷² In deze periode is het huidige bebouwingsoppervlak ontstaan. Van deze wijziging is geen bouwtekening opgenomen in het bouwarchief.⁷³

Uit de beschikbare bouwtekeningen van het bouwarchief blijkt dat de bebouwing niet voorzien is van een kelder. Tot hoe diep de bebouwing is gefundeerder en op welke wijze (poeren, funderings sleuven e.d.) is niet af te leiden uit de tekeningen.

2.3.3 Archeologie

Over het algemeen zijn in Nederland op verschillende niveaus (landelijk, provinciaal, regionaal en gemeentelijk) archeologische (verwachtings-)kaarten opgesteld. Het huidige beleid, dat van toepassing is op het plangebied, is gebaseerd op de gemeentelijke verwachtingskaart (zie figuur 2.7). Volgens de morfogenetische kaart die hoort bij deze kaart, behoort het plangebied tot een *relatief laaggelegen vlakte* van het *laaggelegen dekzandlandschap*. Vanwege de lage ligging is aan het plangebied, ondanks de ligging in een oude dorpskern, een lage verwachting voor alle perioden toegekend. De oude dorpskern van Woudenberg is echter aangewezen als AMK-terrein, waardoor het plangebied behoort tot een Archeologisch Waardevol Gebied 2. Hiervoor geldt dat bodemingrepen dieper dan 30 cm –mv moeten worden vermeden. Indien dit

⁶⁶ Bouwvergunning Voorstraat 35, 1972. De overige bouwtekeningen in het dossier behoren tot de bebouwing aan de huidige Voorstraat 33.

⁶⁷ BAGviewer 2015.

⁶⁸ Kadasterkaart 1811-1832.

⁶⁹ De smederij is tot in tweede helft van de twintigste eeuw actief geweest (Bodemloket 2015).

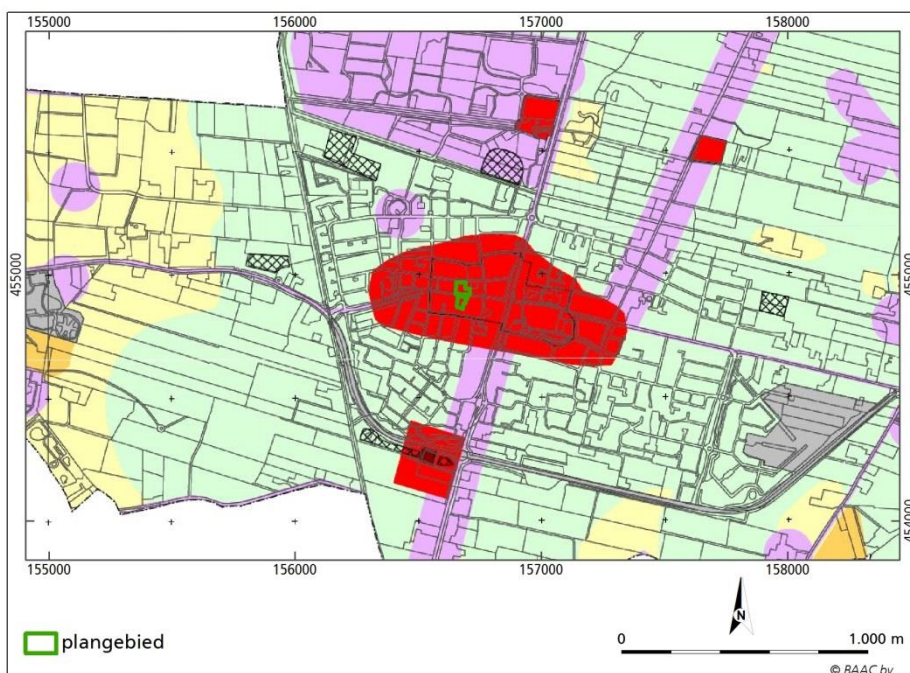
⁷⁰ Bouwvergunningen Voorstraat 37, 1948.

⁷¹ Kadastrale legger 1849, 1915, 1949, 1965 en 1969.

⁷² Topotijdreis 2015, kaart 1999.

⁷³ Bouwvergunning Voorstraat 37, 1998.

mogelijk is, is voorafgaand aan ruimtelijke planvorming archeologisch onderzoek noodzakelijk.⁷⁴

Figuur 2.7 Uitsnede van de archeologische beleidsadvieskaart van de gemeente Woudenberg (Boshoven, De Boer & Bekius 2010).

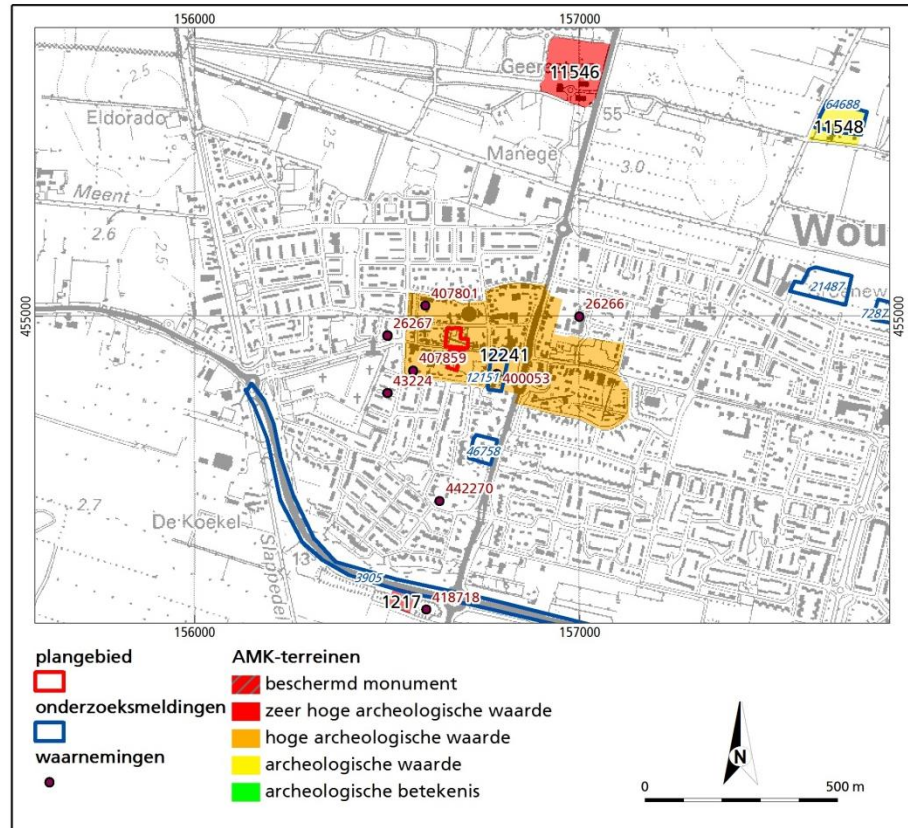
Naast deze verwachte archeologische waarden zijn rond het plangebied in het verleden ook daadwerkelijk archeologische waarden aangetroffen. In de database van de RCE, ARCHIS⁷⁵, zijn rond het plangebied binnen een straal van circa 500 meter diverse archeologische vondsten bekend (zie figuur 2.8). Bepaalde gebieden zijn vanwege hun archeologische waarde vermeld op de Archeologische Monumentenkaart. Binnen een straal van 500 meter is één archeologisch monument aangewezen. Het betreft de oude dorpskern van Woudenberg, die is aangewezen als een *terrein van hoge archeologische waarde* (monumentnr. 12241). Het plangebied maakt deel uit van dit monument.

Binnen dit monument zijn drie waarnemingen bekend. Op 80 m ten oosten van het plangebied heeft ADC in 2005 tijdens bouw- en sloopwerkzaamheden aan de Voorstraat 13, 17, en 19 een opgraving uitgevoerd (onderzoeksmeldingsnr. 12151). De bodem in het gebied bestond uit 30 cm dikke bouwvoor met daaronder een circa 120 cm dikke donkerbruine cultuurlaag met veel houtskool, fragmenten bot, puin en aardewerkspikkels. Direct hieronder op 1,5 m –mv bevond zich de C-horizont, die bestond uit een 40 cm dikke laag grijsgeel gelaagd zand met kleibandjes met daaronder een 50 cm dikke laag groenblauwgrijs zand gelaagd met veen en leembandjes. Hieronder bevond zich tot 4,5 m –mv een gecryoturbeerde laag bruingrijs zand met veen- en leembanden. In het gebied zijn afvalkuilen, de restanten van een kleinschalig verkavelingssysteem en een waterput (gemaakt van een ingegraven houten ton) gevonden, die dateren uit de late middeleeuwen. Deze sporen werden doorsneden door twee gemetselde

⁷⁴ Boshoven, De Boer & Bekius 2010.

⁷⁵ De archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, ARCHIS, was ten tijde van het onderzoek grotendeels offline. Voor de beschrijving van de archeologische waarnemingen en onderzoeken is derhalve gebruik gemaakt van de downloadbare dataset d.d. juni 2015. De online database ARCHIS III is wel geraadpleegd.

waterputten en een beerput uit de nieuwe tijd. De sporen zijn aangetroffen onder een puinrijke vondstlaag, die duidt op egalisatie of afbraak op het terrein. Bij het onderzoek zijn tevens aardewerkfragmenten gevonden, waarvan de oudste dateren uit de veertiende eeuw en de jongste uit de negentiende eeuw. Geconcludeerd is dat het onderzoeksgebied ligt op de achterterreinen of tuinen van huizen uit de late middeleeuwen-nieuwe tijd (ARCHIS-waarnemingsnr. 400053).⁷⁶

Figuur 2.8 Ligging van het plangebied met ARCHIS-waarnemingen, AMK-terreinen en onderzoeksmeldingen (ARCHIS 2015).

Op 80 m ten noordwesten van het plangebied zijn door een particulier vijf boringen gezet op een nieuwbouwtterrein, waar zich mogelijk de resten van het kasteel van Woudenberg bevinden. Uit de boringen bleek dat de A-horizont geroerd was en bouwpuin bevatte. De overgang van de A- naar de C-horizont was scherp en deels (recent?) geroerd. De C-horizont bestond uit grof zand met grind. In één boring is een sloot of kuil met een homogene donkergrijze vulling en enkele rode puinfragmenten aangetroffen, die gedateerd is als achttiende eeuw of later (ARCHIS-waarnemingsnr. 407801).

Op 90 m ten zuidwesten heeft een particulier bij het bewerken van zijn tuin aardwerkfragmenten gevonden uit de veertiende en vijftiende eeuw en bouw materiaal uit de periode vanaf de late zeventiende eeuw. De vinder bracht de scherven in verband met het oudste kasteel van Woudenberg dat in 1352 is verwoest. Naar aanleiding van de vondsten zijn in het gebied enkele boringen gezet, waaruit bleek dat sprake is van een 85 cm dikke geroerde bouwvoor met daaronder een homogene, humeuze laag van circa 40 cm dik. Uit deze laag

⁷⁶ Veldman 2005.

kwamen vier niet dateerbare puinbrokjes, een fragment leisteen en geglaazuurd aardewerk. De C-horizont bestond uit lemig fijn zand (ARCHIS-waarnemingsnr. 407859).

Buiten het monument zijn binnen een straal van 500 m nog vier waarnemingen bekend. Op 150 m ten westen bevindt zich een waarneming die betrekking heeft op de vondst van een maalsteen. De datering van de maalsteen is niet bekend (ARCHIS-waarnemingsnr. 26267). Op 170 m ten zuidwesten zijn in de jaren zestig bij de aanleg van de wijk 't Schilt aardewerkfragmenten uit de twaalfde tot en met de zeventiende eeuw gevonden. Tevens zouden tijdens de werkzaamheden palen en vlechtwerk zijn gezien. Mogelijk behoorden deze tot het oude kasteel Woudenberg (ARCHIS-waarnemingsnr. 43224). Op 300 m ten noordoosten van het plangebied bevindt zich een administratief geplaatste waarneming, die melding maakt van de vondst van een 'urn' aan het einde van de negentiende eeuw. Nadere informatie over de ouderdom en de exacte vondstlocatie van het aardewerk ontbreekt (ARCHIS-waarnemingsnr. 26266). Op 350 m ten zuiden van het plangebied is in 2014 tijdens een verbouwing gezocht met een metaaldetector. Hierbij is een steel van een zilveren lepel gevonden, die dateert uit de achttiende of negentiende eeuw (ARCHIS-waarnemingsnr. 442270).

Naast deze vondsten zijn in de omgeving van het plangebied ook enkele archeologisch onderzoeken uitgevoerd, waarbij geen archeologische waarden zijn aangetroffen. Op 175 m ten zuidoosten heeft ADC ArcheoProjecten in 2011 een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksmeldingsnr. 46758). Op basis van het bureauonderzoek was aan het plangebied vanwege de ligging op een ontginningsas een hoge verwachting voor archeologische resten uit de late middeleeuwen toegekend, hoewel de oudst bekende bebouwing in het gebied dateert uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Gezien de relatief lage ligging gold voor de periode voor de late middeleeuwen een lage verwachting. Bij het booronderzoek is een beekerdgrond aangetroffen, die door agrarisch gebruik en de aanleg van bebouwing was omgewerkt. De humeuze bovengrond was 100 tot 110 cm dik en bevatte baksteenfragmenten, puin en sintels. De C-horizont, die is geïnterpreteerd als verspoeld dekzand, bestond uit grijsgeel, zwak siltig, matig fijn zand met enkele grindjes. Aangezien de kans op (intacte) archeologische waarden laag was, is geen vervolgonderzoek aanbevolen.⁷⁷

Op circa 500 m ten zuidwesten is in 1993 door RAAP een veldverkenning en vervolgens een boor- en geofysisch onderzoek uitgevoerd (onderzoeksmeldingsnr. 3905). Bij de veldkartering zijn in en langs het tracé enkele vondsten gedaan die bestonden uit aardewerkfragmenten uit de late middeleeuwen, kloostermoppen van kasteel 'De Lichtenberg' uit de late middeleeuwen en drie vuursteenartefacten verspreid over drie locaties uit het mesolithicum-neolithicum. Ter plaatse van de vindplaats van een vuurstenen schrabber werden twee megaboringen gezet, waarbij geen aanvullende vondsten werden aangetroffen. Derhalve is geconcludeerd dat het om een geïsoleerde vondst zou gaan en niet om een mesolithisch of neolithisch nederzettingsterrein. Bij het boor- en geofysisch onderzoek op het terrein van 'De Lichteberg' zijn de grachten van het kasteel gelokaliseerd. Voor het terrein 'De Lichteberg' is destijds geadviseerd om in overleg met de ROB te bepalen of er verder onderzoek noodzakelijk was. Voor het overige deel is geen vervolgonderzoek geadviseerd.⁷⁸

⁷⁷ Hanemaaijer 2011.

⁷⁸ Rensink 1993.

Het plangebied wordt volgens de lokale heemkundekring, op basis van een waarneming in een bouwput op het perceel aan de Voorstraat 31, doorsneden door de oude gracht van Woudenberg.⁷⁹

⁷⁹ Schriftelijke mededeling dhr. W. de Greef (Stichting Oud Woudenberg) 4 december 2015; Eilander 2014.

3 Archeologische verwachting

Het plangebied ligt in de Gelderse Vallei. In het Weichselien zijn in dit gebied dekzanden en fluvioperiglaciale sedimenten afgezet, waardoor een relatief laaggelegen gebied is ontstaan met plaatselijk dekzandruggen. In het Holoceen is als gevolg van de slechte afwatering een moerasgebied ontstaan, waarin veen is gevormd. Tot in de vroege middeleeuwen was het gebied bedekt met een moerasbos. Een dergelijk gebied is over het algemeen niet of nauwelijks geschikt voor bewoning. Alleen de hogere dekzandruggen waren droog genoeg voor bewoning en beakkering. Hoewel het toponiem Woudenberg wijst op een hogere ligging, is op de hoogtekarten geen duidelijke kop zichtbaar. Naar verwachting zal er sprake zijn geweest van een relatief lage dekzandrug. Het moerasgebied zal wel zeer geschikt zijn geweest voor de jacht. In de omgeving van het plangebied zijn ook vondsten gedaan uit het mesolithicum-neolithicum, die hierop wijzen.

In de loop van de elfde eeuw zijn op de dekzandkoppen kampongtingingen ontstaan met individuele boerderijen omringd door akkers. Mogelijk is ook op de rug van Woudenberg sprake geweest van een kampongtinging. Bekend is dat het gebied in 1133 is uitgeven voor ontginning door de bisschop van Utrecht, maar dat het tot 1240 heeft geduurd voordat de omgeving van Woudenberg daadwerkelijk systematisch is ontgonnen. Vanaf deze periode zal ook de nederzetting Woudenberg zijn ontstaan. Uit de omgeving van het plangebied zijn archeologische vondsten gedaan, die wijzen op bewoning vanaf de twaalfde eeuw. Rond 1280 en 1410 zijn respectievelijk ten zuidwesten en direct ten noorden van het plangebied een kasteel (kasteel Woudenberg I en II) gebouwd. Het plangebied maakte in ieder geval in het begin van de achttiende eeuw deel uit van de dorpskern van Woudenberg en was vanaf die periode relatief dicht bebouwd. De bebouwing concentreerde zich daarbij langs de Voorstraat. Zowel het noordelijke als het zuidelijke deel van het plangebied waren in gebruik als erf en tuin, met daarin schuren en hooimijten. Als gevolg van het eeuwenlange gebruik als erf (bouw van boerderijen en schuren, graven van kuilen e.d.) zal de natuurlijke bodem zijn omgewoeld en opgehoogd. Uit onderzoek in de omgeving blijkt dat vaak sprake is van een meer dan een meter dik cultuurdek. In de loop der tijd is de bebouwing in het plangebied vervangen door nieuwere gebouwen. De huidige bebouwing dateert uit de periode van vermoedelijk vóór 1830 tot enkele jaren geleden. De verwachting is dat bij de herbouw in het verleden vaak gebruik is gemaakt van de oude funderingen. Bovendien bleef tot circa de jaren zestig de fundering en daarmee de verstoring van oudere bouwfasen beperkt tot funderingssleuven en -poeren. Slechts op twee plaatsen is sprake van een kelder. De beperkte verstoring in combinatie met het dikke cultuurdek leidt tot de verwachting dat het archeologisch sporenniveau grotendeels intact is.

Figuur 2.7 Specifieke archeologische verwachting voor het plangebied.

Op basis van deze gegevens wordt aan het plangebied een hoge verwachting toegekend voor archeologische waarden (nederzettingen) uit late middeleeuwen en nieuwe tijd (zie figuur 2.7). Voor de verstoorte gebieden (kelders) en het deel van het gebied buiten de gracht geldt een lage verwachting voor deze periode. Gezien de ligging in een moerasgebied is de verwachting voor landbouwers uit het neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen laag. De aanwezigheid van resten van jager-verzamelaars uit het laat-paleolithicum – neolithicum (vuursteenvindplaatsen) is mogelijk. Gezien het intensieve gebruik van de bodem in de latere perioden, zal de natuurlijke bodem en daarmee eventuele archeologische waarden uit de steentijd verstoord zijn. Derhalve wordt aan het laat-paleolithicum tot en met het neolithicum (vuursteenvindplaatsen) een lage verwachting toegekend.

De archeologische waarden (nederzettingssporen) worden verwacht in de top van de natuurlijke bodem (vermoedelijk C-horizont), die vermoedelijk ligt op een diepte van 100 à 120 cm –mv. De verwachting is dat het archeologisch sporenniveau slechts lokaal door de 20e en 21e -eeuwse bebouwing verstoord. In het bovenliggende cultuurdek kan een strooiing van bouw materiaal, aardewerk en andere gebruiksvoorwerpen worden verwacht.

4 Conclusie en aanbevelingen

Hieronder volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen zoals gesteld in het Plan van Aanpak⁸⁰:

Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?

In het plangebied zijn tot op heden geen archeologische vondsten gedaan. In de omgeving van het plangebied zijn archeologische vondsten gedaan die dateren uit het mesolithicum-neolithicum en de periode vanaf de twaalfde eeuw. Het plangebied maakte in ieder geval in het begin van de achttiende eeuw al deel uit van de dorpskern van Woudenberg, die vermoedelijk vanaf het midden van de dertiende eeuw is ontstaan.

Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemversturende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?

Het plangebied ligt in de oude dorpskern van Woudenberg, waardoor de natuurlijke bodemopbouw naar verwachting sterk antropogeen is beïnvloed. Van nature zal in het plangebied, afhankelijk van de hoogteligging, beekerdgronden, gooreerdgronden of veldpodzolgronden zijn voorgekomen. Door de 20^e en 21^e-eeuwse bebouwing is de bodem en het archeologisch niveau lokaal diep verstoord.

Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?

Op basis van het bureauonderzoek is aan het plangebied een lage verwachting voor archeologische waarden uit het laat-paleolithicum tot en met de vroege middeleeuwen toegekend. Voor de late middeleeuwen en nieuwe tijd geldt een hoge verwachting voor nederzettingsresten. Plaatselijk is de bodem echter diep verstoord door de 20^e en 21^e-eeuwse bebouwing, waardoor daar de verwachting is bijgesteld naar laag.

In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Als gevolg van de geplande nieuwbouw zal de bodem tot in de draagkrachtige laag (C-horizont) met een minimum van 80 cm –mv (vorstvrije diepte) worden verstoord. Hierdoor zal het archeologisch sporenniveau dat zich in de top van de natuurlijke bodem (naar verwachting C-horizont) bevindt, worden vernietigd. Gezien de hoge archeologische verwachting voor de late middeleeuwen en nieuwe tijd is het derhalve noodzakelijk een archeologisch onderzoek (Inventariserend Veldonderzoek) uit te voeren. Het veldonderzoek is erop gericht om de aan- of afwezigheid, de aard, de omvang, de datering, de gaafheid, de conservering en de inhoudelijke kwaliteit van de archeologische waarden vast te stellen.⁸¹ De meeste geschikte vorm van onderzoek wordt bepaald door zowel de verwachte bodemopbouw als de aard en ouderdom van de verwachte sporen.

⁸⁰ Bergman & Merlidis 2015.

⁸¹ SIKB 2013.

Gezien de ligging in de oude dorpskern van Woudenberg, die dateert uit de late middeleeuwen, en het daarmee gepaard gaande constante gebruik van de bodem in de loop van de daaropvolgende eeuwen, zal de natuurlijke bodemopbouw in grote delen van het plangebied omgewerkt zijn. Deze omwerking heeft er enerzijds voor gezorgd dat de bodemopbouw over korte afstand sterk kan variëren. Hierbij kan onder een humeuze bovengrond van variabele dikte plaatselijk nog een min of meer intacte natuurlijke bodem voorkomen, terwijl deze elders is afgetopt tot in de C-horizont door antropogene grondwerkzaamheden. Het archeologisch niveau kan in het laatste geval nog grotendeels intact zijn, maar plaatselijk kan de bodem als gevolg van recente, twintigste-eeuwse graafwerkzaamheden ook diep zijn verstoord. Anderzijds heeft een deel van de eeuwenlange omwerking van de bodem gezorgd voor een weerslag in het bodemarchief in de vorm van archeologische sporen, die informatie geven over het gebruik van het terrein. Hierbij kan gedacht worden aan paalkuilen, funderings sleuven, afvalkuilen, beerputten, waterputten en dergelijke. Een deel van de verwachte archeologische sporen (bijvoorbeeld beerputten en waterputten) is bovendien zeer diep, waardoor een zekere mate van verstoring in de twintigste eeuw bovendien slechts een geringe aantasting van die sporen zal hebben betekend.

Een proefsleuvenonderzoek vormt de meest geëigende methode om de aanwezigheid van een archeologische vindplaats in één keer uit te sluiten of vast te stellen. Een archeologisch booronderzoek kan slechts in zeer beperkte mate inzicht geven in de mate van intactheid van het archeologisch niveau en eventuele archeologische sporen. Er is immers met behulp van een boring niet of nauwelijks onderscheid te maken tussen een ondiepe of diepere aftopping van het archeologische niveau, aangezien in deze gevallen de natuurlijke bodem, en daarmee het referentieniveau, ontbreekt. Tevens is er met behulp van een boring niet of nauwelijks een onderscheid te maken tussen een (sub)recente verstoring van de natuurlijke bodem en een archeologisch spoor (wat bodemkundig gezien ook een verstoring van de natuurlijke bodem is). Daarnaast kan de aan- of afwezigheid van archeologische vindplaatsen evenmin worden aangetoond door aan- of afwezigheid van vondstmateriaal. Enerzijds is al uit historische bronnen bekend dat zich in het plangebied een vindplaats bevindt uit de nieuwe tijd en waarschijnlijk de late middeleeuwen. Anderzijds dateert deze vindplaats uit dezelfde periode als de vorming van het cultuurdek (met het bijbehorende 'mestaardewerk'). Een booronderzoek kan in deze situatie geen uitsluitel geven over de aan- of afwezigheid van een intacte vindplaats.

Derhalve wordt geadviseerd een proefsleuvenonderzoek uit te voeren in het deel van het plangebied met een hoge verwachting (tot en met de oude gracht in het zuidoosten). Geadviseerd wordt om de bestaande bebouwing uitsluitend bovengronds te slopen om verdere verstoring van de ondergrond door het verwijderen van kelders, funderingsstroken en poeren te vermijden. Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek dient een (door het bevoegd gezag goedgekeurd) Programma van Eisen te worden opgesteld, waarin de eisen waaraan het onderzoek dient te voldoen, zijn vastgelegd.

Voor het uiterste zuidoostelijke deel (d.w.z. het gebied ten zuidoosten van de twaalfde-eeuwse gracht) met een lage verwachting en de delen waar geen verstoring gaat plaatsvinden (ter hoogte van Voorstraat 28, 30 en 34) wordt geen vervolgonderzoek geadviseerd.

Bovenstaand advies dient beoordeeld te worden door de bevoegde overheid (gemeente Woudenberg) en leidt tot een selectiebesluit. Het rapport is op 6 juli

2016 beoordeeld en na telefonisch overleg op 5 augustus 2016 door de adviseur van de gemeente Woudenberg goedgekeurd.⁸²

Hoewel getracht is een zo gefundeerd mogelijk advies te geven op grond van de gebruikte onderzoeksmethoden, kan de aanwezigheid van archeologische sporen of resten nooit volledig worden uitgesloten in de gebieden waarvoor geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen. BAAC bv wil er daarom op wijzen dat men bij bodemverstorende activiteiten alert dient te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan melding te maken bij de Minister van OCW (in de praktijk de RCE) conform artikel 53 van de Monumentenwet 1988.

⁸² Schriftelijke mededeling mw. F. Hogenboom (Omgevingsdienst regio Utrecht) 6 juli 2016; mondelinge mededeling mw. F. Hogenboom (Omgevingsdienst regio Utrecht) 5 augustus 2016.

5 Geraadpleegde bronnen

Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*. Staring Centrum, Wageningen.

Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie. (Fysische geografie van Nederland)*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.

Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's. (Fysische geografie van Nederland)*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.

Bergman, W. & T. Merlidis, 2015. *Onderzoeksvoorstel – Plan van Aanpak Archeologisch Bureauonderzoek. Plangebied Voorstraat 28-34 te Woudenberg*. BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Blijdenstijn, R., 2015. *Tastbare Tijd. Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht 2.0*. Provincie Utrecht.

Boshoven, E.H., G.H. de Boer & D. Bekius, 2010. *Gemeenten Renswoude en Woudenberg. Een archeologisch verwachtings- en beleidsadvieskaart. RAAP-rapport 2117*. RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., Weesp.

Eilander, D.A., 2014. Watergangen in Woudenberg rond de dorpskern vanaf de 12^e eeuw. In: *De Klapperman. Bijdragen tot de geschiedenis van Woudenberg* – november 2014.

Hanemaaijer, M., 2011. *Maarsbergseweg 22 te Woudenberg. Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek. ADC-rapport 2764*. ADC ArchoProjecten, Amersfoort.

Provincie Utrecht, 2007. *Richtlijnen voor Bureauonderzoek in de Provincie Utrecht. Versie 3.1*. Provincie Utrecht. Te raadplegen via http://www.stamu.nl/uploads/Richtlijnen_Bureauonderzoek.pdf.

Rensink, E., 1993. *Zuidelijke randweg Woudenberg (T44). Een archeologische kartering, inventarisatie en waardering. RAAP-notitie 54*. Stichting RAAP, Amsterdam.

Schukking et al., W.H., 1961. *Atlas van historische vestingwerken in Nederland. Deel IIIa: de provincie Utrecht*. Stichting Menno van Coehoorn.

SIKB, 2013. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.3*. Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB), Gouda.

Stiboka, 1966. *Bodemkaart van Nederland. Toelichting bij kaartblad 26 West Harderwijk en 32 West Amersfoort*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Tol, A.J., 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek. Deel: karterend booronderzoek. Versie 2.0.* CCvD.

Veldman, H.A.P., 2005. *Woudenberg, Voorstraat 13, 17 en 19. Een archeologische begeleiding van sloopwerkzaamheden. ADC-rapport 442.* ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.

Geraadpleegde kaarten

Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Kaartblad 32 West Amersfoort. 1966. Stichting voor bodemkartering, Wageningen.

Bonneblad, No. 447 Woudenberg, 1872, 1890, 1898, 1903, 1909 en 1932. <http://watwaswaar.nl>.

Bouwarchief gemeente Woudenberg, Voorstraat 33-37 en 28-34. Geraadpleegd via Loket Leefomgeving 17 december 2015.

Broeckhuijsen, J., 1717. *Caarte vande Ambachts heerlikheijd van Woudenberg.* Te raadplegen via <http://oudscherpenzeel.nl/digitaal-archieef/historische-kaarten/>.

Dienst van het kadaster en de openbare registers, 2012. Apeldoorn.

Geologische overzichtskaart van Nederland, schaal 1:600.000. 2010. TNO-NITG, Utrecht. Te raadplegen via <http://www.dinoloket.nl>.

Kadasterkaart (minuutplan en OAT), 1811-1832. Kaartblad Woudenberg, sectie B, blad 4 en sectie E, blad 2, te raadplegen via <http://watwaswaar.nl>.

Kadastrale legger, 1849, 1880, 1881, 1915, 1926, 1941, 1949, 1955, 1965, 1968, 1969, 1982 en 1986. Te raadplegen via Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC).

IKME, *Indicatieve kaart Militair Erfgoed*, <http://ikme.nl>, 30 oktober 2015.

RAF, 1944-1945. Luchtfoto's Flight 046, run 01, Photo 3173 (23 maart 1945), <http://library.wur.nl/WebQuery/geoportal/raf#1>.

Topografische kaart van Nederland. Kaartblad 32D, 1952, 1962, 1973, 1982, 1989 en 1995. <http://watwaswaar.nl>.

Topographische en Militaire kaart. In: Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000. I West-Nederland 1839-1859. Wolters-Noordhoff bv, Groningen.

Topografische Karte der Niederlande 1:50.000, 1943. Kaartblad 32 west. Amersfoort, verkend 1928, ged. Herzien 1940. In: B.C. de Pater & B. Schoenmaker, 2005. *Grote Atlas van Nederland 1930-1950.* Zierikzee/ Utrecht/ 's-Gravenhage: Uitgeverij Asia Maior/Atlas Maior/ Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap/ Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

Geraadpleegde websites

AHN2, *Actueel Hoogtebestand Nederland.* Verkregen via <http://www.ahn.nl>, 3 december 2015.

ArcGIS Online, recente luchtfoto, <http://www.arcgis.com>, 3 december 2015.

ARCHIS, het registratie- en informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 3 december 2015.

BAGviewer, *Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG)*, <https://bagviewer.kadaster.nl>, 3 december 2015.

Google Maps, recente luchtfoto, <http://www.google.nl/maps>, 3 december 2015.

Bodemloket, <http://bodemloket.nl>, 4 december 2015.

DINOloket, *Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond*, <https://www.dinoloket.nl>, 3 december 2015.

Grebbelinie.nl, *De Schans in Woudenberg*, <http://www.grebbelinie.nl/page/woudenberg>, 3 december 2015.

Stichting Oud Woudenberg, *Geschiedenis*, <http://www.oudwoudenberg.nl/geschiedenis.htm>, 3 december 2015.

Topotijdreis, *Tijdreis over 200 jaar topografie*, <http://www.topotijdreis.nl>, 3 december 2015.

Woudenberg op de Kaart, <http://www.woudenbergopdekaart.nl>, 3 december 2015.

Overige bronnen

Schriftelijke informatie dhr. W. de Greef (**Stichting Oud Woudenberg**) 4 december 2012.

Schriftelijke mededeling mw. F. Hogenboom (**Omgevingsdienst regio Utrecht**) 6 juli 2016.

Mondelinge mededeling mw. F. Hogenboom (**Omgevingsdienst regio Utrecht**) 5 augustus 2016.

Bijlage 1

Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Bijlage 1: Geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom (jr) 0 = 1950 n. Chr.	Chronostratigrafie					MIS	Lithostratigrafie						
11.650	Kwartair	Laat	Holoceen (warme periode)			1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaal)						
12.850			Pleistoceen	Laat	Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas (koud)	Formatie van Kreftenheye (Rijn)	Formatie van Boxtel (eolisch en lokaal terrestrisch)				
13.900							Allerød (warm)						
14.030							Vroege Dryas (koud)						
14.640							Bølling (warm)						
30.000							Laat-Pleniglaciaal (zeer koud)						
60.000						Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Midden-Pleniglaciaal (koud)			3			
75.000							Vroeg-Pleniglaciaal (zeer koud)			4			
117.000							Vroeg-Weichselien (gematigd koud)			5a			
											5b		
											5c		
											5d		
130.000							Eemien (warme periode)			5e	Eem Formatie (marien, lagunair en lacustrien)		
						Midden	Midden			Saalien (ijstijd)		6-10	Formatie van Drente (Glaciaal)
370.000										Holsteinien (warme periode)		11	
410.000	Elsterien (ijstijd)									12	Formatie van Peelo (Glaciaal)		
475.000	Cromerien (warme periode)		13-22	Formatie van Sterksel (Rijn)									
850.000	Pre-Cromerien		23-104		Formatie van Stamproy (eolisch en lokaal terrestrisch)								
2.600.000	Vroeg	Vroeg				Formatie van Beegden (Maas)							

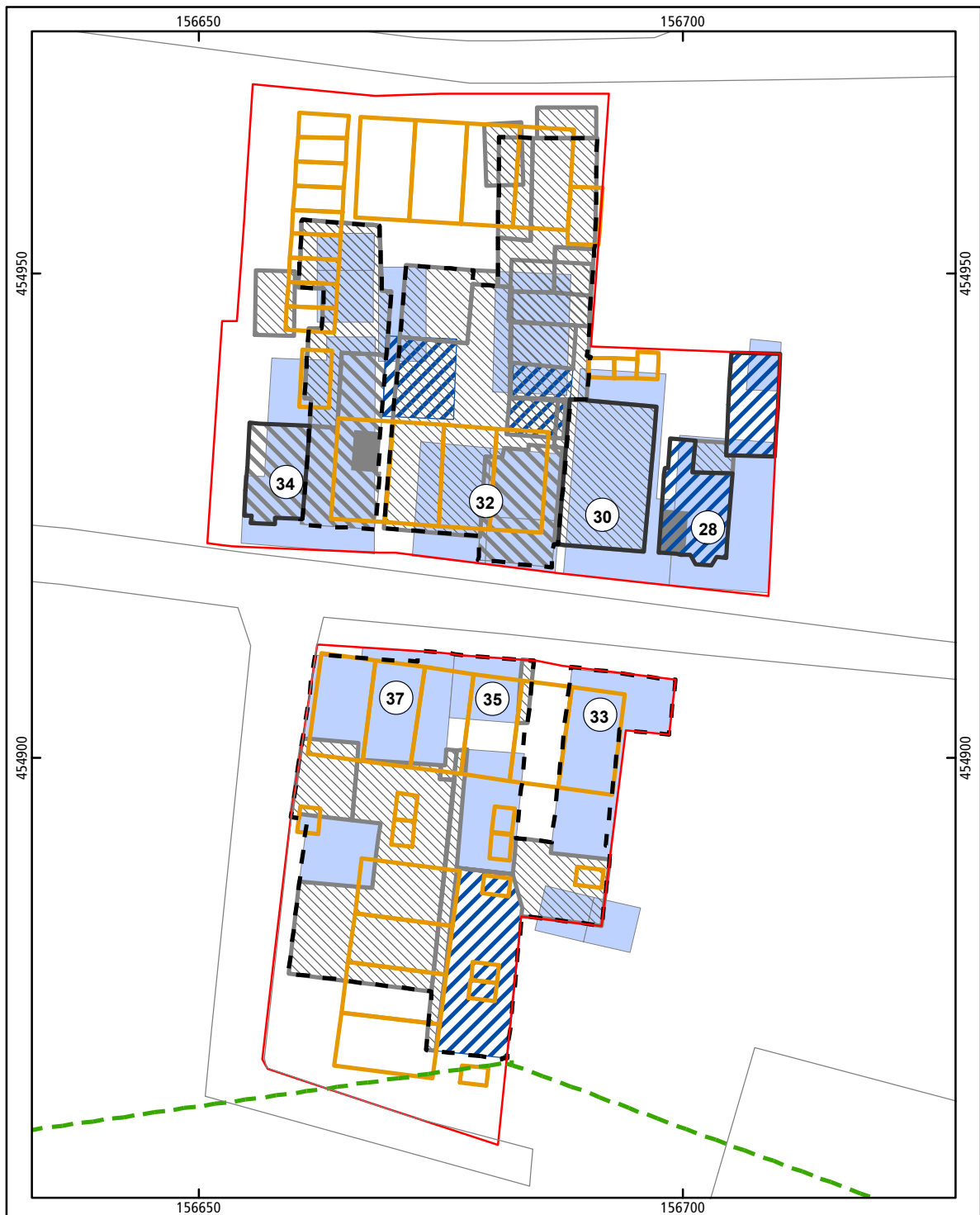
Chrono-, zuurstofisotopen- en lithostratigrafie voor Noordwest-Europa naar De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Berendsen (2008) en Cohen *et al.* (2009). Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2008). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Ouderdom (kal. jaren BP ¹)	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden (kal. jaren v/n. Chr.)	
450	1250	Holoceen	Laat	Subatlanticum (koeler Vochtiger)	Loofbos, waarbij eik en els overheersen; haagbeuk vanaf Vb1 (>1%); vanaf Vb2 veel cultuurplanten (rogge, boekweit, korenbloem)	nieuwe tijd (1500-heden)	
1150						Vb2	middeleeuwen (450-1500 n. Chr.)
1500						Vb1	Romeinse tijd (12 v.Chr. – 450 n. Chr.)
1962	Va						ijzertijd (800 – 12 v. Chr.)
2750	2900		Midden	Subboreaal (koeler Droger)	Loofbos. Eik, els en hazelaar overheersen; beuk vanaf IVb >1% en grotere invloed landbouw (granen)	bronstijd (2000 – 800 v. Chr.)	
3050						IVb	neolithicum (5300 – 2000 v. Chr.)
3950	5000		III	Atlanticum (warm Vochtig)	Loofbos eik en els overheersen, relatief veel iep en linde. Het percentage den neemt af	mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)	
5700							IVa
7250							II
8700	8000		Vroeg	Boreaal (warmer)	Den overheerst, daarnaast hazelaar, eik, iep, linde, es	Eerst berk en later overheerst de den	laat-paleolithicum (35.000 – 8800 v. Chr.)
10.250		I					
10.750		Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)					
11.650	LW III		Open parklandschap				
12.850				LW II	Open vegetatie met kruiden (bijvoet) en berkenbomen		
12.900	LW I						
13.900		Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Vroege Dryas	Perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	Perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap	midden-paleolithicum (300.000 – 35.000 v. Chr.)	
14.030	Bølling						
14.640		Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)	Eemien (warme periode)	Loofbos	Maximale ijsuitbreiding Scandinavische ijskap tussen 200.000 en 130.000 jaar BP	vroeg-paleolithicum (tot 300.000 v. Chr.)	
35.000 (v. Chr.)	Midden-Pleistoceen						Saalien (ijstijd)
75.000							
117.000							
130.000							
300.000 (v. Chr.)	¹⁴ C-methode loopt tot 43.000 jaar BP	Midden-Pleistoceen	Saalien (ijstijd)	Maximale ijsuitbreiding Scandinavische ijskap tussen 200.000 en 130.000 jaar BP	vroeg-paleolithicum (tot 300.000 v. Chr.)		

¹ BP = aantal werkelijke jaren voor 1950 AD.

Bijlage 2

Bouwontwikkeling

Woudenberg, Voorstraat 28-34 en 33-37

Bijlage 2; Bouwontwikkeling

plangebied	gebouwen
topografie	<1830
gracht 12e eeuw	1830 - ca. 1960
huisnummer	hoofdgebouw > 1960
	uitbouw >1960
	kelder
	bestaande bebouwing
	te slopen bestaande bebouwing
	geplande nieuwbouw

0 25 m